

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN TUTKIMUSTIEDONANTOJA 70

National Research Institute of Legal Policy. Research Communications.
Rättspolitiska forskningsinstitutet. Forskningsmeddelanden.

Sanna Rönkä

NUORTEN HUUMEIDEN KÄYTTÄJIEN PUHUTTELU
Huomioita käytännöstä

HELSINKI 2006

ESIPUHE

Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa kehitettiin nuorille uusi seuraamusvaihto. Huumeiden kokeilemisesta tai käyttämisestä kiinnijääneet alaikäiset on mahdollista puhutella, jonka jälkeen heidät voidaan jättää syyttämättä. Tässä raportissa on tarkasteltu puhuttelukäytäntöä osallistumalla 12 eri puhuttelutilaisuuteen vuosina 2003–2004. Tutkimusta on tehty Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa oikeusministeriön rahoituksella, ja se on osa huumausaineen käyttörikosuudistusta koskevaa seurantahanketta. Valtion-syyttäjä Leena Metsäpelto on avustanut merkittäväällä tavalla tutkimuksen toteuttamisessa. Osastosihteeri Eira Mykkänen on huolehtinut julkaisun graafisesta asusta ja taittamisesta. Lämmin kiitos myös kaikille tutkimukseen osallistuneille ja tutkimusraporttia kommentoineille.

Helsingissä 12. päivänä syyskuuta 2006

Sanna Rönkä
VTM

Heini Kainulainen
OTL

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA	2
2.1	Huumeiden käyttörikosuudistus – nuoret puhutellaan	2
2.2	Tutkimuksen tarkoitus	3
3	TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT	5
3.1	Aineiston esittely	5
3.2	Tutkimusmenetelmästä	8
4	HAVAINTOJA PUHUTTELUSTA	10
4.1	Määrällisiä huomioita	10
4.2	Puhuttelun kulku	11
5	PUHUTTELUN PUHETAVAT JA NUORTEN VASTAPUHE	13
5.1	Valistuspuhe: käytön haitat ja seuraukset	13
5.2	Kasvatuspuhe: huumeiden käyttäminen on väärin	17
5.3	Kontrollipuhe: käyttö on rikos	21
5.4	Tukipuhe: nuoren elämäntilanne ja tulevaisuus	26
5.5	Nuorten vastapuhe	29
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	34
	LÄHTEET	39

1 JOHDANTO

Huumausaineen käyttörikosuudistus tuli voimaan 1. syyskuuta 2001. Uudistuksessa lähdettiin siitä, että nuorten huumeiden käyttämiseen on mahdollista puuttua puhutteluilla. Valtakunnansyyttäjän antaman ohjeen mukaan syyttäjä voi järjestää huumeiden käytöstä ensi kertaa kiinni jääneelle nuorelle keskustelutilaisuuden, jossa mukana on syyttäjän ja nuoren lisäksi vanhemmat ja poliisi- ja sosiaaliviranomaisten edustaja. Tilaisuus päättyy yleensä syyttämättä jättämiseen, jolloin nuori välttää sakkorangaistuksen.

Tässä raportissa¹ tarkastellaan puhuttelukäytäntöä kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin tutkimuksessa kuvataan puhutteluja käytännön tasolla. Toiseksi tutkimuksessa selvitetään, miten nuoria hallitaan puhutteluissa. Toisin sanoen, millaisella puheella ja tekniikoilla nuoreen pyritään vaikuttamaan? Tutkimuksen aineistona toimivat 12 puhuttelun havainnoinnit ja nauhoitukset, jotka tehtiin ajanjaksolla lokakuu 2003 – huhtikuu 2004. Tutkimuksen aiheeseen liittyy paljon jännitteisiä kysymyksiä, joista helpoimpia ei ole nuoren rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaminen. Myös nuorten ja aikuisten kohtaaminen on haasteellista sosiaalisten todellisuuksien erilaisuuksien vuoksi. Huumeet² on itsessään paljon tunteita herättävä aihe, eikä ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia siihen, miten niistä pitäisi puhua tai valistaa (vrt. Soikkeli 2002).

Puhutteluja on tutkittu syyttäjäkyselyin (Kautonen 2003), viranomaishaastatteluin (Kekki 2004) ja asiakirja-aineistolla syyttämättä jättämispäätöksistä (Kainulainen 2006). Tässä tutkimusraportissa esitellään ja tarkastellaan ensimmäistä kertaa puhuttelukeskustelujen kulkua ja sisältöä.

Tutkimuksen rakenne. Raportin alussa avataan puhuttelun taustaa ja tavoitteita sekä esitellään tutkimuskysymykset. Luvussa kolme esitellään tutkimuksen aineisto ja menetelmät. Tutkimuksen tuloksia käydään läpi kahdessa seuraavassa luvussa. Luvussa kuusi vedetään yhteen tutkimuksen johtopäätökset.

¹ Raportti pohjautuu sosiologian pro gradu -tutkielmaani (Rönkä 2005).

² Tässä raportissa *huumeilla* tarkoitetaan laissa kiellettyjä huumausaineita. Termejä *huumeiden käyttäjä* tai *huumeiden käyttö* käytetään yleiskäsitteinä erottelematta käytön eri tasoja, esimerkiksi sen säännöllisyyttä tai ongelmallisuutta. Näin myös huumeiden kokeilijat ovat niiden käyttäjiä.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Huumeiden käyttörikosuudistus – nuoret puhutellaan

Huumausaineen käyttörikosuudistusta koskeva laki tuli voimaan 1. syyskuuta 2001. Tuolloin rikoslakiin lisättiin uusi rikostunnusmerkistö nimellä *huumausaineen käyttörikos* (L 654-657/2001). Huumausaineen käyttäminen ja vähäisen määrän hallussapitäminen tai hankkimisen yrittäminen on nykyisin rangaistavaa huumausaineen käyttörikoksena, josta voi seurata sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Uudistuksen myötä tuli mahdolliseksi rangaistusmääräysmenettely, jolloin poliisi voi sakottaa käyttäjiä. Kun syyttäjä päättää sakon vahvistamisesta, ei käyttörikoksia tarvitse viedä käräjäoikeuteen. Samalla pidettiin tärkeänä, että kaavamaisen sakottamisen sijaan rangaistukselle vaihtoehtoisia seuraamuksia käytetään erityisesti ongelmakäyttäjien ja alle 18-vuotiaiden nuorten kohdalla. (Ks. tarkemmin Kainulainen 2006, 6–12, 44–45.)

Valtakunnansyyttäjä antoi 11. syyskuuta 2002 syyttäjille yleisen ohjeen ”Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta” (VKS:2002:3), jonka mukaan huumausaineen käyttörikoksesta ensimmäisen kerran kiinni jääneelle alle 18-vuotiaalle on säännönmukaisesti järjestettävä *puhuttelutilaisuus* huumausaineen laadusta riippumatta.

Ohjeen mukaan tilaisuudessa on oltava samanaikaisesti paikalla syyttäjä, poliisi, sosiaaliviranomaisten edustaja ja nuoren huoltaja(t).¹ Tätä kokoonpanoa perustellaan sillä, että puhuttelutilaisuuden pitää olla nuorelle vakuuttava ja siinä tulee selvittää monipuolisesti teon rikollinen luonne ja moitittavuus, nuoren elämäntilanne ja sopivat toimenpiteet. Puhuttelu tähtää syyttämättä jättämiseen ja suulliseen huomautukseen. Jos nuori ei tule paikalle, voidaan esittää rangaistusvaatimus tai nostaa syyte. Näin voidaan tehdä myös, jos puhuttelussa ”– – ilmenee muutoin, ettei toimenpiteistä luopuminen ole tarkoituksenmukainen ratkaisu – –”. (VKS:2002:3.) Haastattelemini syyttäjien mukaan tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei nuori osoita puhuttelussa katumusta.

Heini Kainulainen (2006) on tutkinut huumausaineen käyttörikosuudistuksen vaikutuksia. Hänen tutkimuksensa mukaan seuraamuskäytäntö huumausainerikoksissa on kiristynyt, mikä näkyy syyttämättä jättämispäätösten

¹ Aineiston perusteella puhuttelu voidaan käytännössä viedä myös läpi, vaikkei kumpikaan vanhemmista tai sosiaalityöntekijä saapuisi paikalle.

väheneksenä. Syyttäjät ovat kuitenkin ryhtyneet järjestämään alaikäisille puhuttelutilaisuuksia.

Kainulaisen mukaan syyttämättä jätetyt tapaukset ovat aikaisempaa voimakkaammin keskittyneet alaikäisiin. Vuosina 2002–2004 kaikista syyttämättä jätetyistä alaikäisiä oli lähes joka kolmas. Hyvin monet heistä puhuteltiin.

1.9.2001–31.8.2003 kerätyn syyttämättäjättämisineiston mukaan 60 prosenttia alaikäisistä osallistui puhuttelutilaisuuteen. Puhuteltuja löytyi 243, mikä vastaa 18 prosenttia kaikista syyttämättä jätetyistä. Puhutelluista nuorista 20 prosenttia oli tyttöjä, 80 prosenttia poikia. Puhuteluissa oli kyse mietoista huumeista 86 prosentissa tapauksista, 2 prosentissa vahvoista huumausaineista ja 3 prosentissa huumausaineiksi luokitelluista lääkeaineista. Muut tapaukset olivat edellisten yhdistelmiä. Käytetystä huumausaineista yleisin oli hasis ja kysymyksessä oli yleensä huumausaineen kokeileminen tai vähäinen käyttäminen. Lähes kaikki puhutellut olivat 15–17-vuotiaita. Päätös syyttämättä jättämisestä tehtiin yleensä nuoruusperusteella.² Näiden tietojen perusteella voi tyypilliseksi puhuteltavaksi hahmotella 15–17-vuotiaan hasista käyttäneen pojan. (Ks. mt., 49.)

2.2 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimus lähtee kahdesta näkökulmasta, joista ensimmäinen on puhuttelujen kuvaaminen. Aiheen tutkimattomuudesta johtuen mielekkäänä tutkimuskysymyksenä on ollut *kuvata puhutteluja käytännön tasolla*. Kysymykseen vastataan hahmottelemalla puhuttelun ”kaavaa”, eräänlaista mallia siitä, minkälaisia aiheita puhuttelupuheessa käsitellään ja missä järjestyksessä. Lisäksi puhuttelujen tapahtumia kuvataan puheenvuorojen jakautumisen, tilallisen kuvauksen ja ristiriitojen avulla. Puhuttelua verrataan myös sen tavoitteisiin.

Tutkimuksen toinen tutkimusongelma on, *miten nuoria hallitaan puhutteluissa*. Analyysin kohteena ovat viranomaisen käytännön *tekniikat*, joilla nuoren käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan, eli millä keinoin nuoren huumeiden käyttöä pyritään ehkäisemään. Nämä tekniikat perustuvat erilaisiin *ymmärryksiin* käyttäytymisen luonteesta, eli siitä, mille huumeiden käyttäminen nähdään uhkana. Tähän kysymykseen liittyvä kiinnostuksen kohde on se, millaisena toimijana tai kohteena nuori puhutteluissa näyttä-

² Syyttämättäjättämispäätöksiä tehdään nuoruusperusteen lisäksi vähäisyysperustein ja kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusperustein.

tyy. Nuorelle tarjotaan erilaisia *asemia* riippuen siitä, minkälaisia käsityksiä vaikuttaa taustalla. (Ks. myös luku 3.2.)

Tässä tutkimuksessa ei arvioida empiirisesti puhuttelujen vaikutusta puhuteltujen myöhempään huumeiden käyttöön tai muuhun rikollisuuteen. Tähän kysymykseen vastaaminen vaatisi erityyppisen tutkimusasetelman.

3 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

3.1 Aineiston esittely

Aineisto koostuu 12 puhuttelun havainnoinnista ja kahdesta haastattelusta¹, joista toiseen osallistui kaksi puhuteltua poikaa ja toiseen yksi tyttö. Taustoitettavana aineistona toimivat lisäksi kolmen syyttäjän haastattelut. Nuorten haastatteluja analysoidaan tarkemmin nuorten vastapuhetta käsittelevässä osiossa (ks. luku 5.5). Vastapuheella (talking back) tarkoitetaan nuorten omaa puhetta, joka on vastaan aikuisten tekemiä merkityksiä. Puhutelluista kolme on kirjoitettu puhtaaksi käsin tehtyjen muistiinpanojen perusteella ja yhdeksän on litteroitu nauhalta. Myös nuorten haastattelut on nauhoitettu. Lainauksissa esiintyvät henkilönimet ovat keksittyjä ja kaikkien paikkakuntien nimeksi on vaihdettu ”Honkamäki”.

Taulukko 1 Puhuttelut nuoren iän, sukupuolen ja paikkakunnan koon mukaan*

puhuttelu	nuoren ikä puhutteluhetkellä	nuoren sukupuoli	paikkakunnan koko/Etelä-Suomi
1	17	M	suuri kaupunki
2	16	M	pieni kaupunki
3	16	N	suuri kaupunki
4	18	M	pääkaupunkiseutu
5	16	N	suuri kaupunki
6	16	M	pääkaupunkiseutu
7	17	M	suuri kaupunki
8	16	N	suuri kaupunki
9	16	M	pieni kaupunki
10	16	M	pääkaupunkiseutu
11	16	N	keskisuuri kaupunki
12	16	N	suuri kaupunki

*Taulukon sarakkeet on sekoitettu niin, että rivejä lukemalla ei muodostu todellisia tapauksia.

Puhutelluista tyttöjä on viisi ja poikia seitsemän (taulukko 1). Puhuttelut on pidetty viidellä eri paikkakunnalla viiden eri syyttäjän vetämänä ajanjaksolla lokakuu 2003 – huhtikuu 2004². Paikkakunnat vaihtelevat pienestä kaupungista pääkaupunkiseudun suuriin kaupunkeihin ja sijaitsevat kaikki Etelä-Suomessa. Puhuttelut jakautuvat eri syyttäjien kesken niin, että kaksi

¹ Alkuperäisen tutkimusasetelman mukaan nuorten haastattelujen piti olla varsinainen pääaineisto. Haastatteluja kertyi kuitenkin vain kolme: loput yhdeksän nuorta joko kieltäytyivät tai heidän elämäntilanteensa oli liian hankala haastattelua varten.

² Avain- ja huumesyyttäjiin otettiin yhteyttä tutkimuksen tiimoilta syksyllä 2003. Kaikki lupasivat ilmoittaa, jos järjestävät puhutteluja. Syyttäjiä muistutettiin talven 2003–2004 aikana tutkimuksesta pari kertaa. Kutsu tuli 14 puhutteluun, mutta kahteen en päässyt paikalle.

syyttäjää on vetänyt yhden puhuttelun, kaksi syyttäjää on vienyt läpi kaksi puhuttelua ja yksi syyttäjä kuusi puhuttelua. Näissä kuudessa puhuttelussa viranomaisten kokoonpano ei ollut täysin sama: niissä oli kaksi eri poliisia ja kolme eri sosiaalityöntekijää³. Puhutelluista nuorista yksi oli puhutteluhetkellä 18-vuotias, kaksi 17-vuotiasta ja yhdeksän 16-vuotiasta.

Itse rikos ja kiinnijääminen ovat kahdessa tapauksessa tapahtuneet jo melkein vuotta aiemmin, joten nopeasta puuttumisesta ei näissä puhuteluissa ollut kysymys. Lopuissa puhuteluissa kiinni jäämisen ja puhuttelun välinen aika on noin kolmesta viiteen kuukautta. Nuoret olivat pääasiassa käyttäneet ja/tai pitäneet hallussa pieniä määriä kannabista. Yksi nuorista oli kokeillut amfetamiinia. Lisäksi yksi nuori oli jäänyt kannabiksen lisäksi kiinni Diapam-tablettien hallussapidosta ja käytöstä. Nuorista yhdeksän kävi säännöllisesti päihdeneuvonnassa ja huumeeseuloissa.

Puhuttelun ohjeiden (ks. luku 2) mukaan puhuttelu järjestetään nuorelle, joka ei ole syyllistynyt aikaisemmin huumausaineen käyttörikokseen. Syyttäjähaastattelujen perusteella yleinen ehto menettelylle on, ettei nuorella ole taustalla lukuisia tuoreita viranomaisten tietoon tulleita rikoksia.

Viranomaisilla saattoi olla käytössä taustatietoa, joka ei ole mukana aineistossa. Nuoren syyllistyessä rikokseen syyttäjä voi pyytää henkilötutkintaa, jossa on tutkittava rikoksen taustoja ja lisäksi selvitettävä nuoren elämänvaiheet ja elinolot (Marttunen & Takala 2002, 25–26). Yleensä henkilötutkinta laaditaan kuitenkin muissa kuin sakkotapauksissa, eli kun rangaistus tulee todennäköisesti olemaan nuorisorangaistus tai ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus (Marttunen 2005, 587). Huumeiden käyttörikoksissa rangaistukset eivät ole näin kovia. Tämän aineiston mukaan syyttäjät kuitenkin viittaavat muutamassa puhuttelussa henkilötutkintaan ja lisäksi henkilötutkintahan voi olla tehty, vaikka sitä ei puhuttelussa ääneen mainitakaan. Viranomaisilla voi siis olla käytössään tietoa nuoren elämäntilanteesta, esimerkiksi vaikeista kotioloista, mikä puolestaan voi vaikuttaa puhuttelun sisältöön.

Sosiaalityöntekijät saavat tietoa nuoresta mahdollisesti myös sosiaalihuollon tukitoimien puitteissa. Kun nuori jää kiinni rikoksesta, poliisin pitäisi tehdä asiasta lastensuojeluilmoitus, jonka jälkeen sosiaalitoimen edustaja harkitsee tukitoimia ja tarvittaessa ottaa yhteyden nuoreen ja tämän vanhempiin. Nuorelle ja vanhemmille tarjottava tuki vaihtelee kunnittain. Aineiston perusteella yleisin käytäntö on se, että muutaman yhteydenotto-kerran jälkeen nuorelle tarjotaan mahdollisuutta osallistua päihdeneuvon-

³ Kaikkia sosiaalitoimen edustajia kutsutaan raportissa sosiaalityöntekijöiksi. Käytännössä he eivät välttämättä työskentele tällä nimikkeellä, ja samaten heidän koulutustaustansa voivat vaihdella. Eroja löytyy myös kunnittain, esimerkiksi pieneltä paikkakunnalta ei välttämättä löydy päihdeasioihin erikoistunutta sosiaalityöntekijää.

tajaksoon, joka koostuu päihdekeskusteluista ja huumeeseenäytteiden antamisesta. Osallistuminen on vapaaehtoista ja vanhemman päätettävissä, mutta aineiston perusteella vanhemmat saattavat antaa nuoren itse päättää osallistumisesta. Nuorten haastatteluissa kävi ilmi, että nuoret olivat näissä tapauksissa osallistuneet päihdeneuvontaan voittaakseen takaisin vanhemman luottamuksen.

Puhuttelujen kestot vaihtelivat 20 minuutista 30 minuuttiin. Erot johtuvat enemmän syyttäjän pitämästä temposta kuin varsinaisista merkittävistä eroista sisällön määrässä.

Taulukko 2 Puhuttelut osallistujien mukaan

puhuttelu*	syyttäjä	nuori	poliisi	äiti	isä	sos.viranomainen	muuta**
1	X	X	X	X	X	X ¹	X ²
2	X	X	X			X	
3	X	X	X	X			X ³
4	X	X	X	X	X	X	X ³
5	X	X	X	X		X	
6	X	X	X	X	X	X ¹	X ²
7	X	X	X	X		X	X ³
8	X	X	X	X		X	X ³
9	X	X	X		X	X	
10	X	X	X ¹		X	X	X ³
11	X	X	X	X		X	
12	X	X	X	X	X	X	X ³

1) kaksi henkilöä

2) syyttäjän kollega

3) sihteeri

* puhutteluiden numerot eivät vastaa aineistonäytteiden numeroita

**) lisäksi tutkija oli paikalla kaikissa puhutteluissa.

Taulukossa 2 on esitetty kunkin puhuttelun osallistujat. Kaikissa puhutteluissa paikalla oli syyttäjä, nuori ja poliisi, ja yhtä lukuun ottamatta myös sosiaaliviranomaisten edustaja. Neljässä puhuttelussa paikalla olivat molemmat vanhemmat, viidessä vain äiti ja kahdessa pelkästään isä. Yhdessä puhuttelussa kumpikaan vanhemmista ei ollut paikalla. Näiden lisäksi kahdessa puhuttelussa sosiaalitoimen edustajia oli kaksi, koska heidän mukaansa kyseisessä sosiaalikeskuksessa on aina tapana työskennellä pareittain. Samoissa kahdessa puhuttelussa oli mukana myös syyttäjän kollega. Syyttäjä perusteli kollegan osallistumisen sillä, että tämä oli uutena aloittamassa puhutteluiden järjestämisen ja hakemassa osviittaa omalle työleen. Kuudessa puhuttelussa oli mukana sihteeri, jonka tehtävä oli lähinnä käydä kopioimassa syyttäjän allekirjoittama syyttämättäjäntämispäätös niin, että nuori ja vanhemmat saivat sen heti mukaansa. Muiden ”ylimääräisten” lisäksi tutkija oli paikalla jokaisessa puhuttelussa.

Puhuttelut järjestettiin pääasiassa kihlakunnan syyttäjäosastolla. Tila oli useimmiten neuvotteluhuone tai vastaava tila, jossa ei ison pöydän ja tuolien lisäksi ollut juuri muuta kalustusta. Kerran puhuttelu järjestettiin poliisilaitoksen kuulusteluhuoneessa ja kaksi kertaa syyttäjän työhuoneessa, jossa ahtauden takia tunnelmakin oli intiimimpi. Samaisella syyttäjällä oli huoneessaan paljon huumevalistusmateriaalia.

3.2 Tutkimusmenetelmästä

Puhuttelut ovat institutionaalisia vuorovaikutustilanteita, joissa valta-asetukset ovat selkeät. Syyttäjällä on mahdollisuus päättää rikoksesta syyttämisestä ja siten vaikuttaa nuoren tulevaisuuteen. Poliisi ja sosiaalityöntekijä ovat jo puuttuneet nuoren elämään. Alaikäisenä nuori on vanhempiensa holhouksen alainen. Tässä tutkimuksessa puhuttelut ovat osa nuorten *hallintaa*.

Hallinta on yhteiskuntatieteellinen käsite, jolla tarkoitetaan rationaalista ja suunniteltua toimintaa ja joka erilaisten tekniikoiden ja asiantuntijatie-don avulla pyrkii muovaamaan käyttäytymistämme vaikuttamalla ha-luihimme, pyrkimyksiimme ja uskomuksiimme (Dean 1999, 10–12). Tutkimuksen analyysissä keskeisen tarkastelun kohteena onkin se, miten hal-linta toimii ja mitä sillä tavoitellaan. (Ks. tutkimuksen teoreettisesta viite-kehuksesta tarkemmin Rönkä 2005.) Apuna analyysissä on diskurs-sianalyysi ja käyttäytymisen säätelyn työkalut, joita avaan seuraavassa.

Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteina ovat diskurssit, puhetavat. Pu-hetavat ovat merkitysjärjestelmiä, jotka löydetään pitkällisen tulkintatyön kautta. Ne ovat ikään kuin näkökulmia, joiden kautta eri asioita, teemoja tai ilmiöitä tarkastellaan.

Hallintaa voidaan analysoida Deanin (1999) mukaan kolmesta eri käyt-täytymisen säätelyn näkökulmasta. Ensimmäinen kiinnostuksen kohde on säätelyn taustalla oleva tietokäsitys, jonka varassa kohteesta tehdään luoki-tuksia. (Mt., 31–32.) Tässä tutkimuksessa tietokäsitystä selvittämällä pyri-tään vastaamaan kysymykseen: minkälaiseksi käyttäytymiseksi *huumeiden käyttö ymmärretään*? Tätä prosessia avatakseni tarkastelen analyysissä tie-tokäsitystä suhteessa asiantuntija- ja tutkimustietoon. Toinen työkalu on säätelyn *tekniikkojen* tutkiminen. Tekniikan tarkastelu puhutteluissa sel-ventää niitä *hallintakeinoja*, joilla nuoreen pyritään vaikuttamaan. Lopuksi hallinnan analytiikka kiinnittää huomion identiteettien muokkaamiseen. Minkälaisia identiteettejä hallittavilla odotetaan olevan? (Mt., 32–33.) Ky-symykseen identiteeteistä vastataan analysoimalla *subjektiasemia*. Niiden tarkastelu kertoo, minkälaiseksi nuori tilanteissa asemoidaan.

Luvussa viisi esittelen puhutteluista analysoimani puhetavat. Kussakin diskurssissa erityishuomio kohdistuu siihen, minkälaista toimintaa huumeiden käyttö on (tietokäsitys), miten siihen pyritään vaikuttamaan (tekniikka) ja minkälaisia positiota nuorelle samalla luodaan (subjektiasema).

4 HAVAINTOJA PUHUTTELUSTA

4.1 Määrällisiä huomioita

Olisi ollut perusteltua ja kiinnostavaa tarkastella hallintaa tarkemmin vuorovaikutuksen näkökulmasta, jossa huomion kohteena olisi viranomaisten ja nuoren välinen dialogi (ks. esim Stenson 1997). Tämän näkökulman käyttöä rajoitti kuitenkin nuorten puheen vähyys. Tätä voidaan havainnollistaa määrällisellä tarkastelulla:

Taulukko 3 Puheenvuorojen määrällinen jakautuminen toimijan mukaan, %

	puheenvuorojen osuudet, %
Syyttäjä	39
Nuori	27
Vanhemmat (1–2 hlöä)	15
Poliisi	12
Sosiaalityöntekijä	7
Yhteensä	100
N	1 230

Taulukosta 3 nähdään, että syyttäjät käyttävät puheenvuoroista melkein 40 prosenttia, nuoret reilun neljäsosan ja vanhemmat 15 prosenttia, poliisi 12 prosenttia ja sosiaalityöntekijä pienimmän osan, 7 prosenttia.

Taulukko 4 Puheenvuorot, sanat ja sanat per puheenvuoro toimijoiden mukaan

	puheenvuoroja kpl	sanoja kpl	sanoja keskimäärin yhdessä puheenvuorossa
Nuori	338	1 694	5
Vanhemmat (1–2 hlöä)	185	2 198	12
Sosiaalityöntekijä	88	1 420	16
Poliisi	143	2 527	18
Syyttäjä	476	9 883	21
Yhteensä	1 230	17 722	

Taulukosta 4 voidaan nähdä, että vaikka nuoret käyttävät heti syyttäjän jälkeen eniten puheenvuoroja, ne ovat lyhyitä, sillä keskimäärin sanoja per puheenvuoro on vain viisi, kun niitä syyttäjällä on 21. Nuoret puhuvat puhutteluissa vähän ja siitä vähästä suuri osa on lyhyitä vastauksia (esim. ”kyllä”, ”ei”, ”en tiedä”) syyttäjän esittämiin kysymyksiin tai myöntelyä viranomaisten esittämiin kommentteihin (esim. ”joo”, ”mmm”). Mistä hiljaisuus kertoo? Havaintojen mukaan nuoret olivat häpeissään ja peloissaan ja jännittivät tulevaa ratkaisua. Toisaalta hiljaisuus voi olla nuorelle myös keino hallita tilannetta, vaikka institutionaalisessa vuorovaikutuksessa valta usein onkin kysymyksiä esittävällä viranomaisella (Karstinen 1998, 149–

151). Kyse oli enemmänkin *tarkoituksettomasta* hiljaisuudesta, joka syntyi siitä, että nuori ei kyennyt vastaamaan kysymykseen, joko tietämättömyytään tai hämmennyksen ja häpeän takia. Nuori ei siis niinkään pyrkinyt käyttämään *tarkoituksellisesti* hiljaisuutta oikeutena olla vastaamatta kysymyksiin. (Ks. esim. Kurzon 1992; 1995, sit. Karstinen 1998, 151.)

Puhuttelun lähtökohta on haastava: saada 15–17-vuotias nuori juttelemaan kolmen korkeasti koulutetun aikuisen asiantuntijan kanssa vanhempiensa seurassa, samalla kun kokoontumisen syynä on nuoren tekemä rikos. Tilanteen epätasapainoisuutta lisää se, että viranomaiset ovat tutuissa ammattirooleissaan, kun taas nuorelle tilanne on uusi. Toisaalta, kuten analyysi tulee osoittamaan, puhuttelu ei ole selkeä myöskään viranomaisille. Käytäntö on uusi, eikä viranomaisilla välttämättä ole valmiiksi ammatillisia resursseja toimia esimerkiksi kasvatuksellisissa kysymyksissä. Aineiston perusteella puhuttelut näyttäytyvät nimensä mukaisesti pääasiassa yksisuuntaisina nuhtelutilaisuuksina.

4.2 Puhuttelun kulku

Puhuttelun kulku näyttää olevan suurin piirtein sama syyttäjistä riippumatta. Aluksi syyttäjä toteaa, ketä on paikalla ja miksi tilaisuus on järjestetty. Sitten syyttäjä käy – usein poliisin avustuksella – läpi tapahtumat esituttinnan perusteella, eli miten nuori jäi kiinni, mitä hänellä oli hallussaan ja minkälaisen käytön nuori on kuulusteluissa tunnustanut. Tämän jälkeen käydään läpi nuoren, vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkökulmat. Nuorelta tiedustellaan käyttöön johtaneita syitä, elämäntilannetta, koulunkäyntiä, harrastuksia ja tulevaisuuden suunnitelmia syyttäjän toimiessa tilaisuuden selkeänä vetäjänä. Lisäksi nuoren pitää selvittää mahdollinen nykyinen kantansa huumeisiin. Lopuksi syyttäjä vielä ikään kuin ”herättelee” nuorta puhumalla puhuttelun poikkeuksellisuudesta; se oli vaihtoehtoinen menettely suhteessa sakkotuomioon, joka on odotettavissa, jos nuori syyllistyy uudelleen rikokseen. Kaikki havainnoidut puhuttelut päättyivät syyttämättä jättämiseen. Päätöksen ilmoittamisen jälkeen saattoi esiintyä vapaampaa keskustelua; esimerkiksi vanhempia kiinnosti rikosilmoitusrekisterimerkinnän vaikutus nuoren koulutuspaikan tai ajokortin saamiseen.

Toisaalta edellä hahmoteltu kaava on karkea; tarkemmin katsottuna kaikki puhuttelut olivat erilaisia. Aineistossa on esimerkiksi muutama poikkeus, joissa huomio oli nuoren lisäksi paljon myös vanhemmissa. Ensimmäisessä tapauksessa syyttäjä otti paljon kontaktia vanhempiin eikä kysellyt sanallakaan nuoren sosiaalisesta tilanteesta, esimerkiksi koulusta tai harrastuksista. Varmistettuaan sosiaalitoimen edustajalta, että tällä on

asia hoidossa¹, syyttäjä valisti erityisesti vanhempia huumeista. Toki nuorikin sai samalla tietoa huumeista, mutta valistus oli suunnattu pääasiassa syyttäjän mielestä tietämättömille vanhemmille, jotta nämä osaisivat valvoa jatkossa lapsensa huumeiden käyttöä paremmin.

Poliisi: ---Tossa on sitten vähän pienempi hasispala. Se haisee voimakkaasti, se on semmonen voimakas, voimakas tuoksu. Ja aina voimakkaampi tulee, jos sitä vähäsen polttaa. Poltellaan nytte. (Lämmittää sytkärillä palaa). Kallista tavaraa, kun mikä. Nyt siitä tulee, kyllä tää huone haisee varmaan tän jälkeen.

Syyttäjä: Tuo on semmonen haju, että sitä ei niinku unohda, kun sen haistaa. Ja tota, se tarttuu hyvin voimakkaasti. (6)

Toisessa poikkeuksellisessa tapauksessa vanhempi oli aktiivinen: äiti puhui paljon ja vaikutti keskustelun kulkuun huomattavasti. Välillä hän myös vastasi nuoren puolesta:

Syyttäjä: Tämän osalta ei oo muuta. Jos on jotain mielessä, niin sit voitais käyttää aika hyväks keskusteluun. Mitä tulee tuohon kouluun tulee, olet tällä hetkellä... eli työssä tällä hetkellä? [*puhuu nuorelle -SR*]

Äiti: Kyllä tässä on suunnitteilla, tietysti syksyn hakuihinhan Terhi on tietysti hakenut ja hänellä on tavallaan vielä niinku avoin koulupaikka siellä missä hän olikin. Et hän pääsee ens syksynä joka tapauksessa opiskeleen. (12)

Nämä esimerkit kertovat paitsi siitä, että käytännöt vaihtelevat syyttäjän mukaan, myös siitä, että jos syyttäjän lisäksi yksikin paikalla olija on erityisen aktiivinen, voi tällä olla paljon vaikutusta keskustelun etenemiseen.

Kaavasta poikettiin joskus myös puhuttelun alussa. Kaikki syyttäjät eivät esitelleet paikalla olevia ja/tai käyneet läpi tilaisuuden luonnetta. Jälkimmäinen saatettiin kuitata kysymyksellä: ”tiedätkö miksi tilaisuus on järjestetty?”. Haastatteluissa kävi ilmi, että yksi nuori ei tiennyt olleensa *puhuttelussa*. Hän oletti, että vastaava tilaisuus järjestetään aina sen pohtimiseksi, mennäänkö asiassa käräjille vai ei. Toisessa haastattelussa kävi ilmi, että nuoret eivät välttämättä osanneet tehdä eroa sosiaalityöntekijän interventioiden, päihdeneuvonnan ja puhuttelun välille. Tämä ilmeni esimerkiksi niin, että päihdeneuvonnassa ja huumeaseuloissa käyminen koettiin syyttämättäjäättämisspätöksen ehdoksi. Nuorilla ei ole siis tietoa prosessin eri vaiheista.

¹ Poliisin tulisi tehdä alle 18-vuotiaan rikoksentehtäjän tapauksessa lastensuojeluilmoitus, jonka perusteella sosiaalitoimi harkitsee tarvittavia toimenpiteitä. Sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa esimerkiksi ottaa yhteyden perheeseen ja varmistaa asiakastapaamisen, että nuoren elämäntilanne on kunnossa ja että kotoa saatu tuki on riittävää.

5 PUHUTTELUN PUHETAVAT JA NUORTEN VASTAPUHE

Tässä luvussa esitellään puhuttelujen puhetapojen analyysi. Aineistosta on eritelty neljä erilaista puhetapaa. Niitä käytettiin limittäin niin, että kaikkia neljää puhetapaa löytyi jokaisesta puhuttelusta.

5.1 Valistuspuhe: käytön haitat ja seuraukset

Valistuspuheessa huumeiden vaikutuksia terveyteen tarkastellaan *haittojen tai riskien kautta*. Huumeiden säännöllisen käytön seuraukset ovat valistuspuheen mukaan terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja. Huumeiden käyttö vaikuttaa muistiin ja keskittymiskykyyn ja aiheuttaa riippuvuutta, masennusta ja koulunkäyntivaikeuksia. Puhutteluissa painotetaan sitä, ettei eroa mietojen ja vahvojen huumeiden välille pitäisi tehdä. Sen sijaan huumeiden käytön riskit nähdään suurempina kuin esimerkiksi alkoholin:

Poliisi: Kannattaa kyllä miettiä kavereiden vaihtoa ja jos sitä päihdehakuisuutta on, niin alkoholi olisi sitten parempi. En nyt tarkoita, että pitäisi alkoholia alkaa käyttämään. (1)

Valistusdiskurssissa argumentoidaan usein enemmänkin viitaten huumeiden käytön seurauksiin kuin riskeihin. Riskeillä tarkoitetaan potentiaalisia, mahdollisia (negatiivisia) vaikutuksia, kun taas käytön seuraukset nähdään väistämättöminä. Säännöllisen huumeiden käytön seuraukset kerrotaan esimerkiksi varoittavien esimerkkien avulla:

Syyttäjä: Kaksi vuotta sitten napattiin 70 syytettyä kiinni käytöstä ja nyt keväällä 140, joista osa oli samoja uudestaan. Siinä välissä käyttö oli alkanut maksaa enemmän ja oltiin ajautettu ulos normaaleista kuvioista. Nyt sitten tuli rikosrekisteriin merkintä ja muitakin seuraamuksia, josta on vaikea lähteä eteenpäin. Sillä se on vielä helppoa, ei ole rekisteriä. (1)

Syyttäjä: Laissa perusteena käytön kieltämiselle ovat terveyshaitat. Huumeiden käytöstä seuraa esimerkiksi muistihaittoja. Kun elämä on kaaoksessa, se on pitkä projekti saada se kuntoon. (3)

Valistuspuheeseen kuvaillaan *huumeilmiön yleisyyttä*. Puheessa paitsi reflektointiin huumausaineen käytön kasvua myös huumausaineiden saatavuuden paranemista, josta puhui eniten poliisi ”katutason” kokemuksellaan:

Syyttäjä: Miettinen [*poliisi, -SR*] on meillä huumepoliisin katuvalvontaryhmässä ja tuntee oikein hyvin tän Honkamäen [*paikkakunta, -SR*] huumausaineenkäytön ja sen huumausainetilanteen ja sen missä tässä niinku mennään ja sit voit ehkä kertoa pikkasen miltä tää asia näyttää, kun sitä kattoo poliisin silmin tuolta, sanotaanko katutasolta.

Poliisi: Niin, ihan kuin äsken sanoit, niin kasvanut voimakkaasti ja on ongelma. Huumeitten saatavuus on helppoo ja erityisesti tota noin, kyllä nuoret, niin ne on se suurin käyttäjäryhmä siellä. Valitettava, valitettavan yleistä on, Matti varmaan tietää, kuinka moni kaveri käyttänyt tai kokeillu...

Nuori: Mmm.

Poliisi: ...niin, niitä on varmasti on, enemmän niitä henkilöitä kuin jotka ei oo kokeillut, mutta... näin mä uskosin ainakin. Mut se on hyvin hyvin, hyvin hyvin yleistä, että vanhemmat on varmaan siinä mielessä tippunut vähän kärryiltä, että se on niin nopeesti kasvanut ja niin yleistä, että sitä ei olla kärryillä, mis mennään. (6)

Käyttämällä huumeita nuori altistaa itsensä erilaisille huumeiden haitoille, jotka vaihtelevat terveydellisistä sosiaaliin. Huumeiden käyttö on irratiinaalista: nuoren olisi järkevää lopettaa käyttö oman edun nimissä riskien välttämiseksi. Valistuspuheessa huumeiden käyttö *ymmärretään terveydelle vaaralliseksi riskikäyttäytymiseksi*. Se on valistuspuheen tietokäsitys huumeiden käytölle.

Tässä diskurssissa on kyse huumevalistuksesta. Markku Soikkelin mukaan (2002, 18) huumausaineista ei pitäisi käyttää yleistävää puhetapaa, kun käsitellään niiden riskejä ja ominaisuuksia, sillä väärät yleistykset ja stereotypiat aiheuttavat oikeutettuja vastaväitteitä. On esimerkiksi harhaanjohtavaa puhua huumausaineista yleensä riippuvuutta aiheuttavina, sillä tässä on suuria eroja eri huumausaineiden kesken. Samoin kyseenalaisena voi pitää alkoholin ja huumausaineiden riskien rinnastamista edellisen hyväksi, sillä alkoholi ei ole vähiten terveysriskejä ja riippuvuutta aiheuttava päihde. (Mt., 17–18.) Kuten Kati Rantala ja Pekka Sulkunen ovat todenneet, eräänä suomalaisen huumevalistuksen uskottavuutta heikentävänä ongelmana voidaan pitää sitä, että sen viesti on ristiriidassa erityisesti suhteessa alkoholiasenteisiin, jotka ovat suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin liberaalit (ks. esim. Rantala & Sulkunen 2003). Vaarana on myös se, että asiallinen valistus menettää uskottavuutensa, jos riskeistä ja haitoista ei kerrota asiallisesti (Salasuo 2000, 9).

Valistuspuheessa ei viitattu niihin, joiden huumeiden käyttö jää vain kokeiluun tai niihin käyttäjiin, jotka eivät koe käyttöönsä ongelmalliseksi tai riippuvuudeksi. Viime vuosina ilmestyneiden huumeiden käyttökulttuureja eritelleiden tutkimusten myötä Suomessakin on otettu käyttöön termi *huumeiden viihdekäyttö* (Salasuo & Rantala 2002). Viihdekäytöllä tarkoitetaan

päihteiden käyttöä, joka on hallittua hyötyjen maksimoimiseksi ja haittojen minimoimiseksi (mt., 52). Kulttuurisesta näkökulmasta tehdyt tutkimukset ovat monipuolistaneet kuvaa huumeilmiöstä, kun on huomattu, että syrjäytyneiden ja ongelmakäyttäjien rinnalla huumeuskulttuureita on pärjäävien ja hyvin koulutettujen keskuudessa.

Valistuspuheen muotona ovat *moralistiset* Turmiolan Tommi -tyyppiset *tarinat*. Kerronnan rakenne on negatiivisten seurauksien kehä, jossa sosiaaliset ja terveydelliset haitat seuraavat toisiaan ”pidemmälle mentäessä”. Seuraavassa lainauksessa on nähtävissä paitsi valistuspuheen ymmärryksen kaksi keskeistä elementtiä, haittojen korostus ja yleisyyden painottaminen, myös huumeiden käytön ”kierre”:

Poliisi: Sitä on paljon liikkeellä ja monet teistä ei sitä sit sen enempää ajattele, kaveriporukassa kokeilee. Ei tunnu kovinkaan, kovinkaan niinku vaaralliselle tai rikolliselle toiminnalle, kun sitä tekee. Harmittoman oloista, mutta sitähan se ei tosiasiaassa ole. Kyllä siitä pidemmästä käytöstä sitten tulee vakavia seurauksia ja ja... me pyritään sit omalla toiminnalla puuttumaan näihin käyttöihin. Tää on yks, yks tosiaan käytöstä mitä merkkejä on niin, käyttövälineet tietysti tällaiset silumit ja vesipiiput ja se haju tarttuu vaatteisiin. Se on semmonen imelähkö, voimakkaampi kuin tupakanhaju, että sitä voi sitten kotona, kotona niinku vetää johtopäätöksiä. Aika pikasesti sitä niinku se rupee aiheuttaa tällaista keskittymiskyvyn puutetta ja ja koulumenestys rupee sukeltaan nopeasti alaspäin. Pitemmälle sitten kun mennään ni, sitä rupee noita mielenterveysongelmia ilmenemään aika useilla. Ei se mitään vaaratonta touhuu oo. Valitettavan yleistä kyllä. Parempi pysyä erossa. (5)

Huumevalistuksessa tyypillinen ajatusmalli on *porttiteoria*, jonka mukaan ”yksilön huumeiden käyttö etenee tiettyjen porttien kautta kohti huumeriippuvuutta tai huumeiden ongelmakäyttöä” (Rantanen 2002, 51). Puhutteluissa porttiteoriasta puhutaan vanhentuneena, mutta käytännössä edelleen paikkaansa pitävänä mallina; kannabishuumeiden käyttö toimii porttina vahvempien huumeiden käyttöön. Valistuspuheessa käytössä on porttiteorian ”maltillinen” versio, eli ei uskota, että siirtyminen vaiheesta toiseen tapahtuisi väistämättä (ks. mt., 51). Puhutteluissa esitetty näkemys on, että koska kukaan ei aloita vahvoista huumeista, on kannabiksen käytön aloittamisella yhteys vahvempien huumeiden käyttöön:

Syyttäjä: Tää nimittäin, tää huumausaineiden käyttö täällä pääkaupunkiseudulla on muodostunut meille viimeisen kymmenen vuoden aikana aika isoksi ongelmaksi, et se, tää ei oo niinku ainoa juttu ja tota, huumausaineita saa helposti tuolta kadulta ja niitä käytetään todella paljon ja aina kannattaa muistaa se, että vaikka nää kaikki vanhan ajan porttiteoriat niihin ei sinänsä enää uskota, sillä tavalla että kun kerran polttaa pilvee,

niin sitten seuraavaksi käyttääkin jo amfetamiinia ja sitten tulee heroiinit ja muut. Se, niihin ei enää uskota, että se automaattisesti johtas tähän, mutta tosiasia on se, että kukaan kovien huumeiden käyttäjä ei oo aloittanut niistä, vaan et aina alotetaan näistä pehmeistä. Yleensä se menee siihen, että ensin tulee tupakka ja sitten tulee alkoholi, sitten tulee kannabikset ja siit mennään sit pikkuhiljaa amfetamiinin ja ekstaasin kautta tonne tota, heroiiniin, joka alkaa olla meillä jo se, sanotaanko, loppuvaihe. Et sä oot nyt tässä tavallaan ottanut yhden askeleen ja kannattaa niinku pikkasen miettiä et mis nyt mennään. (6)

Kun nuorille kerrotaan huumeiden käytön riskeistä, se tapahtuu käytännössä valistamalla huumeista. Edellä esitellyt *dramaattinen tarinointi ja porttiteoria* toimivat valistuspuheen hallintakeinoina; ne ovat ne keinot, joilla huumeriiskien sanomaa välitetään puhutteluissa.

Nils Christie ja Kettil Bruun (1986) ovat problematisoineet porttiteoriaa ajatusmallina. Tutkijoiden mukaan tupakointia voidaan pitää oleellisena ”porttina” laittomien huumeiden käyttöön; hallitakseen kannabiksen polttamisen täytyy osata polttaa tupakkaa. Huumeita kokeileville myös alkoholi on käytännössä tuttu päihde. Kuitenkin vain pienestä osasta alkoholin käyttäjiä tulee huumeiden käyttäjiä, saati sitten huumeongelmaisia. (Mt., 86–89.) Koska nuoret tietävät tämän, voi myös muu valistus näyttäytyä tämän valossa nuorille epäuskottavana. Porttiteorian käyttö valistuspuheessa ei siis ole ongelmatonta.

Puhuttelupuheessa esiintyi myös tulkinta, jossa erityisesti huumeiden käytön aloittaminen on se ratkaiseva ”portti”, sillä silloin ylitetään laillisuuden kynnyks:

Nuori: Niin, kun puhutaan siitä porttiteoriasta, niin minun mielestä on se vähän ihmisestäkin kiinni.

Syyttäjä: Se on kuitenkin kiellettyä, lainvastaista. Se madaltaa kynnystä lähteä hakemaan voimakkaampiakin kokemuksia. Olen ollut pitkään tekemisissä asioiden kanssa ja olen törmännyt paljon tähän vähättelevään asenteeseen. (1)

Rajan vetäminen alkoholin ja huumeiden välille laillisuuskysymyksenä ei ole yksiselitteistä, sillä myös tupakan ja alkoholin välittäminen alaikäiselle on laitonta, samoin kuin huumeiden käyttö ja välittäminen (Soikkeli 2002, 15).

Puhe huumeiden käytön vaikutuksista perustuu viranomaisten työssään saamiin *kokemuksiin* huumeiden käyttäjistä. On tärkeä kysymys pohtia sitä, minkälainen on viranomaisten valmius tehdä ehkäisevää päihdetyötä ker-toen realistisesti ja analyttisesti huumeista.

Miten nuorta asemoidaan suhteessa riskikäyttäytymiseen? Analyysin mukaan nuori on valistuspuheessa ensisijaisesti riskialtis *huumeiden käyttäjä*. Nuori on päihteiden käytössään mennyt laittomuuden rajan yli. Jos nuori ei muuta rikollista ja päihdekäyttäytymistään, seurauksena on narkomania ja rikollinen elämäntapa, johon ensimmäinen askel on jo otettu. Poliisin ja syyttäjän rakentama pahin mahdollinen skenaario johtaa käytön jatkuessa vaikeaan huumeriippuvuuteen, elämänhallinnan menetykseen ja ankarampiin rangaistuksiin. Erityinen vaaratekijä on käytön riskejä vähättelevä asenne, esimerkiksi kannabiksen pitäminen mietona huumeena.

5.2 Kasvatuspuhe: huumeiden käyttäminen on väärin

Jos valistuspuheessa huumeiden käyttö on etäännytetty opettavaisiin tarinoin, niin kasvatuspuheessa nuoren huumeiden käyttöä käsitellään henkilötasolla. Puheessa painotetaan nuoren omaa harkintaa ja kykyä päättää siitä, mikä on oikein ja väärin. Kasvatuspuheessa nuoren toiminta määrittyy moraalisesti vääränä. Nuori on huumeita käyttämällä rikkonut lakia, mikä on aiheuttanut murhetta myös vanhemmille ja lähiympäristölle.

Kasvatuspuheessa huumeiden käyttöön houkuttelevat kokeilunhalu ja kaverit, joita myös nuoret itse myötäilivät käytön syiksi (ks. luku 5.3). Tällöin huumeiden käyttö näyttäytyy nuoruuden hairahduksena, jolle löytyy ymmärrystä:

Syyttäjä: Nuoruuteen kuuluu rajojen etsintä ja oman paikan etsintä, mutta pitää koittaa muistaa pitää se järki päässä. (2)

Viranomaisten sivulauseissa esiintyi lisäksi muutamia viittauksia ”sairauksen” ja päihdyttävien vaikutusten houkuttelevuuteen. Jonkinasteisesta ymmärrettävyydestä huolimatta käyttöä ei pidetä missään nimessä hyväksyttävänä ja nuorta pidetään vastuussa tekemisistään. Puheessa korostetaan nuoren omaa vastuuta lopullisen päätöksen tekijänä:

Syyttäjä: Sehän vaatii niinku sit aika paljon, jos kaveriporukassa pysyttelee, niin sitten oltava vahva sitten, että huomaa oikean ja väärän eron. (12)

Potentiaalisen narkomaaniuden riskiin liittyy myös heikkous; nuoren pitää pysyä mieleltään vahvana, jotta hän ei repsahtaisi seuraavalla kerralla, kun tekee mieli käyttää huumeita. Yhteisten normien ja arvojen noudattamiseen ja oikeiden päätösten tekemiseen tarvitaan vahvuutta ja luonteenlujuutta:

Syyttäjä: Pitää olla selkärankaa sanoa ei. (1)

Syyttäjä: Se vaatii miestä silloin, kun kaverit alkaa kokeilla. (3)

Tässä ajattelutavassa korostetaan nuoren kypsyttömyyttä. Nuori testaa käyttäytymisensä rajoja kokeilemalla eri asioita. Nuoren vastuuntunto ei ole täysin kehittynyt, vaan nuori erehtyy kavereidensa mukana tekemään tyhmyyksiä, muuan muassa kokeilemaan huumeita, koska tuossa tilanteessa kokeilu ”ei tunnu vaaralliselle tai rikolliselle” (Poliisi 5). Myös arkikäsitksissä nuoruus näyttäytyy elämänvaiheena, jolloin ollaan erityisen herkkiä kavereiden vaikutukselle. Tutkimustieto tukee ajatusta, että vertaisryhmän vaikutus on hyvin merkittävä nuoruusiän sosialisatiossa (Salmi 2004a, 28). Kriminologisessa tutkimuksessa on jo kauan tunnistettu, että rikoksia tehdään usein ryhmässä, mutta ilmiöstä tiedetään varsin vähän (Warr 1996, 11–12).

Kasvatuspuheessa huumeiden käyttö on epäeettistä toimintaa, joka tukee huumausainerikollisuutta ja aiheuttaa haittoja itselle ja ympäristölle. Kasvatuspuheessa huumeiden käyttö *ymmärretään moraalisesti vääräksi* teoksi.

Kasvatuspuhe on tulkittavissa osaksi oikeuskasvatusta, jossa on erotettavissa kaksi puolta: eettisten ja moraalisten kysymysten pohdinta ja laillisuuskasvatus. Laillisuuskasvatus on asemaltaan selkeämpi kokonaisuus: yhteiskunnassa säädetään yhteisiä lakeja eli oikeudellisia normeja, joita tulee kunnioittaa ja noudattaa. Eettiset ja moraaliset kysymykset ovat hankalampia, sillä kysymyksiin oikeasta ja väärästä ei ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia (Opetusministeriön... 1993).

Kasvatuspuheen ääneen lausumaton lähtökohta on se, että nuoret jakavat muun yhteisön normit. Nuorten oikeuskäsityksiä tutkineet Martti Grönfors ja Ari Hirvonen (1990) muistuttavat, että nuorilla voi olla omia moraalisia normeja ja käyttäytymissääntöjä lainsäädännön lisäksi. Kun nuorten moraalisisessa todellisuudessa oikeutettu käyttäytyminen on ristiriidassa virallisten normien kanssa, saa lainsäädäntö väistyä nuorten normijärjestelmän tieltä. Tätä taustaa vasten Grönfors ja Hirvonen kritisoivat sitä, että laillisuuskasvatuksessa nuorten on hyväksyttävä säännöt itsestään selvinä ilman keskustelua. Yksi tärkeä pohdittava kysymys olisi esimerkiksi, miksi lait ovat parempia ja velvoittavampia kuin nuorten omat normit. (Mt., 8–9.) Kasvatuspuheessa merkillä pantavaa onkin se, että se pohjaa ennen kaikkea moraalisiin kysymyksiin; lakien noudattamisen merkitystä ei oteta puheessa esille lainkaan, vaan lähtökohta on se, että nuoret jakavat yhteiset merkitykset lakien kunnioittamisesta ja noudattamisesta.

Kasvatuspuheessa on moralistinen ja nuhteleva sävy, mikä liittyy ”teon moitittavuuden” selvittämiseen (ks. luku 2.4). Havaintojeni perusteella tämän diskurssin käyttö sai nuoren punastumaan ja äänen värisemään; puhetapa tuottaa häpeää. Puhuttelun tavoitteiden mukaan katumus on sen onnistumisen edellytys. Nuorilta odotetaan nöyrää suhtautumista puhuttelutilanteessa. Lain rikkomisen ja oman terveyden vaarantamisen lisäksi korostetaan sitä, että nuori on aiheuttanut huolta vanhemmille:

Syyttäjä: Mietikö silloin kun näitä touhuja oli, että mimmosta murhetta sä esimerkiksi äidille aiheutat? (11)

Nuhtelu oli pääasiassa epäsuoraa, siihen riittivät äänensävyt ja sanavalinnat. Joskus pettymys ilmaistaan suoraan:

Poliisi: Mun mielestä sä olet mokannut raskaasti. (3)

Isä: Toivottavasti se, tälle nuorisolle, jos nuoriso vaan tuntee vielä semmosta sanaa kuin häpee, niin ois kaikista kovin, hävetä saa... ja täytyy hävetä tämmösiä asioita. Tänä päivänä maailma tuntuu olevan semmoinen vähän, ettei enää tunneta sitä sanaa oikein. (10)

Moraalisen nuhteen ja ”teon vakavuuden” esittämiseksi kasvatuspuheessa hallintakeinona käytetään siis *häpeän tuottamista*.

John Braithwaiten (1989) mukaa on tärkeintä toimia rikosten käsittelyssä niin, että tekijä häpeää rikostaan. Häpeän avulla tekijä saadaan integroitua uudelleen yhteisön jäseneksi. Tässä viitekehyksessä rikollinen teko on väärin, mutta tekijä ei ole itsessään paha. Lawrence W. Sherman (1993) muistuttaa kuitenkin, että epäkunnioittavaksi ja kohtuuttomaksi koettu rangaistus johtaa uhmaan. Uhma estää katumisen ja mahdollisesti lisää taipumusta rikoksiin jatkossakin. Siksi häpeän tuottamisessa on käytettävä kohtuullisuutta vastareaktioiden välttämiseksi. Häpeän tuottamisessa on myös leimautumisen riski, eli lainrikkokojen leiman tuleminen osaksi nuoren identiteettiä. Puhuttelujen kasvatuspuheessa nuoren huumekokeiluja ei kuitenkaan esitetä poikkeuksellisenä toimintana:

Sosiaaliviranomainen: ...aika pitkälle, et et, musta tässä oli kysymys selkeesti siitä varsin tyypillisestä nuorille kuuluvasta et kun kaveripiirissä on, niin sit monta kertaa täytyy sit itekin kokeilla sitten, ja ja palaute tuli onneksi niinku näin. (4)

Voi olla vaikeaa vedota nuoren moraaliin huumeiden käytön lopettamiseksi, jos nuoren mielestä huumeiden käyttö ei ole eettisesti väärin. Neljäsosa 15–24-vuotiaista nuorista kannattaa kannabiksen käyttöoikeutta ja mahdol-

lisuutta sen lailliseen hankintaan (Hakkarainen & Metso 2004, 45). Mikko Salasuo (2004) on omassa tutkimuksessaan huumeiden käytön kulttuurisesta luonteesta tuonut esille sosiaalisen oppimisprosessin merkityksen: nuorten tutustua uuteen merkitysmaailmaan heidän käsityksensä huumeista muuttuvat. Heille avautuu ”käytön todellinen luonne”, jolloin aikaisemmin opitut normit saavat väistyä. (Mt., 41.) Kriminologisen neutralisaatiotekniikan näkökulmasta nuoret *kieltävät vastuun* rikoskäyttäytymisestä sillä perusteella, että muutkin nuoret kokeilevat huumeita (Sykes & Matza 1957, 667).

Kriminologinen differentiaalisen assosiaation teoria selittää rikoskäyttäytymiselle tarpeellisen motivaation syntymistä oppimisprosessina: rikoksille suotuisia asenteita ja perusteluja opitaan vuorovaikutuksessa vertaisryhmien kanssa (Sutherland & Cressey 1978, 83–87). Alakulttuurissa toiminnalle syntyy oma moraali, joka on myönteinen rikoskäyttäytymiselle. Toisaalta valtakulttuurikin voi tukea käyttäytymistä silloin, kuin se reflektoi nuoria murrosikäisinä, joiden käyttäytymiseen kuuluu normien rikkominen (Kivivuori 1994, 220). Tutkimuksen mukaan suomalaisessa kulttuurissa murrosikävaiheeseen liitetään sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmia; kaikki nuoret eivät kuitenkaan jaa yleistä ongelmakonstruktia murrosikäisistä, jotka tekevät älyttömyyksiä eivätkä tunne rajojaan (Aapola 1999, 216–222).

Oikeuskasvatuksella ei ole selkeää asemaa yhteiskunnan kasvatusinstitutioissa. Tutkimuksen perusteella nuorten käsitykset oikeusnormeista tai rikosoikeusjärjestelmän toiminnasta ovat heikot (Salmi 2004b, 275–282). Myöskään oikeuslaitoksen toiminnassa oikeuskasvatuksella ei ole virallista asemaa. Juristin koulutukseen ei kuulu oikeuskasvatukseen tai nuorisokulttuuriin liittyviä opintoja, joten ”oppi nuorista” tulee käytännön työn kautta. Tuomari voi ”herätellä” nuorta tai aikuista rikoksenteikijää nuhtelevin sanoin tuomion antamisen yhteydessä, mutta koska siitä ei ole olemassa säädöstä, se on ilmeisesti harvinaista (NTR 2004, 157). Uusissa työryhmä- ja komiteamietinnöissä pyritään kuitenkin vahvistamaan tuomarin antaman puhuttelun asemaa: ” – – puhutteluun liittyy mahdollisuus vaikuttaa nuoren tulevaan käyttäytymiseen. Puhuttelun kautta tuomittua voidaan varoittaa ja hänelle voidaan antaa tietoja tuomitusta rangaistuksesta.” (NTK I osa, 44.)

Nuori asemoidaan kasvatuspuheessa *normien rikkojaksi*, joka on horjuttanut luottamusta rikkomalla yhteisön sääntöjä. Lain ylittäminen ilmaistaan passiivisesti esimerkiksi sanomalla ”on tapahtunut rikos” tai puhumalla rikollisesta teosta esimerkiksi selvitetessä rangaistuskäytäntöjä:

Syyttäjä: Ja, niin kuin mä tossa sanoinkin jo aikaisemmin niin lakihan antaa nyt sellaisen mahdollisuuden, että huumeista ensi kertaa kiinnijää-

välle henkilölle kun kyse tästä käyttörikoksesta niin voidaan järjestää tällainen puhuttelutilaisuus, eikä tosiaan tarvitse tätä asiaa sitten kääntöä oikeuteen viedä. (4)

Toisaalta kasvatuspuheessa nuoruuden merkitys korostuu vielä valistuspuhetta enemmän. Nuoresta lainrikkojasta voi tulla rikollinen:

Syyttäjä: Sä oot nyt ottanut yhden askeleen sellaisella tiellä, jolle kovin moni ei mene, tai en mä sano, että ei kovin moni, kyllä näitä juttuja on. Että ei tässä oo mitään syytä tätä sillä tavalla hirveesti paisutellakaan tai tehdä tästä mitään isoo numeroa, koska näitä juttuja todella, tää ei oo mitenkään ainutlaatuisia, mutta edelleenkin tää on niinku sillä tavalla yks aika vaarallinen askel, et kannattaa nyt ihan pysähtyä hetkeks ja miettiä mis mennään. (5)

Kasvatuspuheessa tasapainoillaan ymmärryksen ja ei-hyväksymisen välillä. Diskurssissa annetaan ymmärtää, ettei nuoren käytös ole epätavallista, mutta varotaan antamasta signaalia, jonka voisi tulkita käyttäytymisen hyväksymiseksi. Puheessa etsitään tasapainoa leimaamisen ja neutralisaation välillä; nuorta ei haluta leimata ongelmaiseksi, mutta toisaalta ei haluta antaa hänelle eväitä neutralisoida tekoaan.

5.3 Kontrollipuhe: käyttö on rikos

Nimitän kontrollipuheeksi puhetapaa, jossa tulee esiin puhuttelu osana rangaistusjärjestelmää. Kontrollipuheessa käsitellään nuoren tekemää rikosta ja sen seurauksia sekä puhuttelun taustalla olevaa lakia ja sen tavoitteita.

Syyttäjä: Ja nyt sitten tämän jälkeen näkyy, että tämä rikos on taustalla ja tässä on nyt kokonaistilanne se, että kun sä oot ollut alle 18-vuotias vielä ja tää on ensimmäinen kerta sulla, tässä katsotaan nyt tämä puhuttelu olisi riittävä seuraamus elikkä rangaistus. (7)

Puhutteluissa nuoren pitää selvittää nykyinen suhteensa huumeisiin, jonka odotetaan olevan kielteinen katumuksen ilmentämiseksi:

Syyttäjä: Joo, tota, millä tavalla sä muuten suhtaudut huumeaineisiin?
Nuori: No, eihän ne hyväks oo kellekään. (4)

Tulkitsen, että kielteinen suhtautuminen ilmentää muutosta ja katumusta, jota nuorilta odotetaan. Katumuksen ja ”asiallisuuden” odotukset tulevat esille puhuttelun tavoitteissa ja myös keskusteluissa, joita olen käynyt syyttäjien kanssa. Syyttäjien mukaan ”uhitteleva” käytös, esimerkiksi viran-

omaisten nimittely, johtaa siihen, että syyte nostetaan ja tapaus viedään käräjille. Tulkitsen kielteisen suhtautumisen muodollisuutena, joka on vähimmäisvaatimus syyttämättä jättämiselle. Huumeisiin kielteisen kannan saaminen nuorelta ei ole aina helppoa, kun nuori ei ymmärrä mitä häneltä odotetaan:

Syyttäjä: Mitä mieltä olet huumeiden käytöstä?

Nuori: En tiedä.

(vähän myöhemmin)

Syyttäjä: Mikä johti käyttöön?

Nuori: En tiä.

Syyttäjä: Et tiä? Aiotko käyttää jatkossa?

Nuori: En tiä.

(vähän myöhemmin)

Syyttäjä: Et osannut sanoa suhtautumisestasi huumeisiin. Onko se muuttunut tämän tapauksen jälkeen.

Nuori: Ei.

Syyttäjä: Et aio kuitenkaan jatkossa käyttää?

Nuori: En. (2)

Vaikka itse rikoksen eli huumeiden käytön laajuus on jo selvitetty esituskinnassa, käytön aloittamisesta, kestosta ja tiheydestä tiedustellaan vielä puhuttelussa:

Syyttäjä: Joo. Tota, sä oot myös kertonut, et tää ei ollut sun kohdalla ihan ensimmäinen kerta.

Nuori: Ei ihan.

Syyttäjä: Oot sä kuinka montaa kertaa suurinpiirtein käyttänyt tähän mennessä?

Nuori: Neljä tai viisi.

Syyttäjä: Joo, tää oli sit eka kerta kun sä jäit kiinni.

Nuori: Joo. (6)

Varsinkin puhuttelun loppupuolella, kun päätös syyttämättä jättämisestä kerrottiin, painotettiin puhuttelun erityislaatua seurauksena. Nuorelle kerrotaan, mitä tapahtuu, jos ”tavataan uudelleen samoissa merkeissä”. Nuorta uhataan rangaistuksella, jotta tämä lopettaisi huumeiden käytön rangaistuksen pelossa.

Syyttäjä: Syyttäjänä olen tätä asiaa pohtinut, ja päädyin tai päädyttiin suulliseen huomautukseen. Muistuttaisin kuitenkin että kyseessä on rikos, josta voi seurata vankeutta. Tämän yhden kerran pääset tällä, jatkossa on tiedossa sitten kärjäreissuja. (2)

Kontrollipuheessa huumeiden käyttö näyttäytyy lainvastaisena tekona. Suhteessa kasvatusdiskurssiin puheessa painottuvat käytön oikeudelliset ulottuvuudet, kuten moitittavuus ja rikosoikeudelliset seuraukset. Vaikka huumeiden käyttö on laitonta, nuorta ei haluta rangaista siitä. Käyttö tulkitaan harmittomaksi kokeiluksi, jota nuori nyt katuu. Kontrollipuheen *ymmärrys* huumeiden käytöstä on sen *lainvastaisuus*. Siinä painopiste on rangaistusjärjestelmään liittyvillä elementeillä.

Kontrollidiskurssi on oikeudellinen puhetapa. Tällä tarkoitan sitä, että oikeudenkäyttöön liittyy oma juridis-tekninen sanastonsa ja muodollisuutensa, josta puhutteluun ei ole vapaa:

Syyttäjä: Mä katson että pelkästään se, että mä teen *syyttämättäjättämispäätöksen* ei kuitenkaan riitä, vaan tän lisäksi mä annan sulle tän *suullisen huomautuksen* nyt tässä. Ja mä toivon että sä ymmärrät että tällönen *puhuttelu* ja suullinen huomautus ja jutun päätyminen ilman *käräjäoikeuden käsittelyä* ei oo sitten jatkossa mikään normaali tapahtuma, vaan jos näitä nyt jatkossa tulee sitten lisää, niin melko todennäköisesti nää jutut sitten viedään tuonne *käräjäoikeuteen* ja tietysti niistä sitten mahdollisesti voi seurata *sakkorangaistus*. (4)

Olen kursivoinut edellisestä sitaatista oikeudelliset termit, jotka eivät välttämättä ole maallikoille selviä. Varsinkaan nuoret eivät usein tunne oikeuden toimintaa ja käsitteitä (Grönfors & Hirvonen 1990, 41; Salmi 2004b, 275–282). Ammattiterminologia voidaan kokea vieraannuttavana, eikä siten ole omiaan lisäämään tilaisuuden keskustelunomaisuutta. Se lisää myös epätasa-arvoisuutta nuoren ja viranomaisten kesken, jos nuoret eivät oikeastaan ymmärrä mistä puhutaan.

Kontrollipuheessa huomioni kiinnittyi tarkemmin vuorovaikutuksen luonteeseen. Osa puheesta oli sarja nopealla tahdilla esitettyjä kysymyksiä, mikä herätti mielikuvan ”kuulustelusta”:

Syyttäjä: Osaatko selittää, miten näin on tapahtunut?
 Nuori: En.
 Syyttäjä: Montako kertaa olet käyttänyt marihuanaa?
 Nuori: Kerran.
 Syyttäjä: Mistä sait ainetta?
 Nuori: Kaverit tarjos.
 Poliisi: Mistä bongi?
 Nuori: Oli oma.
 Poliisi: Mihin tarvitset sitä?
 Nuori: En mihinkään. (2)

Tarkastelenkin kontrollipuhetta seuraavaksi vuorovaikutuksen hallinnan kautta. Dialogeja¹ tutkinut Per Linell (1990) esittää erilaisia ulottuvuuksia liittyen dialogin dominoivuuteen². Tarkastelen tarkemmin *vuorovaikutuksellista* dominoivuutta, jonka Linell jakaa kolmeen osaan. Ensimmäinen on keskustelun *siirtojen suuntaaminen*, josta esimerkkinä on kysymyssarjan esittäminen niin, että annettuja vastauksia ei kommentoida välissä. Toisena on *siirtojen kontrollointi*, jolla tarkoitetaan esimerkiksi toisen henkilön osuuden arviointia, vahvistamista tai eväämistä. Kolmanneksi *siirtojen rajoittamisella* kuvataan niitä keinoja, joilla toisen vastauksia pyritään etukäteen rajoittamaan, esimerkiksi esittämällä rajoitettuja kysymyksiä, joihin voi vastata vain kyllä tai ei. (Mt., 159–163.) Puhuttelujen kuulusteleva tyyli on Linellin teoriaa mukaillen vuorovaikutuksellisesti dominoivaa, eikä jätä tilaa keskustelevalle vuorovaikutukselle³.

Nämä kaksi edellä esittämääni piirrettä, *juridis-tekninen kielenkäyttö* ja *vuorovaikutuksen dominointi* toimivat kontrollipuheen hallintakeinoina. Ne ovat keinoja, joilla käytön lainvastaisuus pyritään selvittämään nuorelle.

Erityisesti poliisit harrastivat kuulustelevaa tyyliä:

Syyttäjä: (Sairaala):ssa on todettu että sä oot psyykkisesti ja fyysisesti terve ja älykäs nuori. Siinä mielessä hyvä lähtökohta elämään. Mites tuota poliisi ja sosiaalityöntekijä, onks teillä jotain, jotain tässä nyt, olisiko mielessä jotain Jussin varalta.

Poliisi: Tunneksä tota Mäkelän?

Nuori: Emmä sitä sen paremmin.

Poliisi: Joo. Eiks viikolla joku ollu meneillään... Se homma on kunnossa?

Nuori: Joo, on.

Poliisi: Joo.

Nuori: Kyl.

Poliisi: Ei oo mitään ongelmia ollu sen suhteen?

Nuori: Ei.

Poliisi: Joo. (7)

¹ Linell (1990) määrittelee dialogin minkälaiseksi tahansa kahden (tai useamman) läsnäolevan henkilön sananvaihdoksi (mt., 174).

² Näitä ovat puheen määrä (kuka puhuu eniten), semanttinen dominoivuus (puheenaiheiden vaihtaminen ja ylläpito), vuorovaikutuksellinen dominoivuus (epäsuhtaisuuden mallit) ja strategiset siirrot keskustelussa (mt., 157–159).

³ Dialogi on ennen kaikkea kollektiivinen tuotos, johon molemmat osapuolet vaikuttavat. Niinpä esimerkiksi lapsen ja aikuisen välisessä dialogissa voi lapsen passiivisuus vuorovaikutuksessa lisätä aikuisen aktiivisuutta, jotta dialogi pysyisi ylipäättänsä käynnissä. (Mt., 174.) Puhuttelupuheesta on tunnistettavissa ”keskustelua ylläpitävää” puhetta, silloin kun nuori on vaitelias. Aikuisen aktiivisuus ei kuitenkaan aina ilmene dominoivana vuorovaikutuksena.

Tässä esimerkissä poliisi otti nuoren kanssa puheeksi jonkin tilanteen, josta tilaisuuden muilla läsnäolijoilla ei ollut mitään tietoa. Poliisi teki puhuttelussa tutkintatyötä liittyen ”Mäkelän” ilmeisesti laittomiin toimiin. Kuulustelu suljetuin kyllä-ei-kysymyksin näyttääkin liittyvän poliisin tutkinnalliseen työhön, jota poliisi jatkaa esikuulustelun jälkeen puhuttelussa. Anssi Peräkylän (1996, 99) mukaan ”institutionaalisissa vuorovaikutuksissa paikallisesti tuotettu valta on myös yhteydessä laajempiin institutionaalsiin prosesseihin.” Vakiintuneissa käytännöissä sosiaaliset suhteet linkittyvät osaksi laajempia sosiaalisia järjestelmiä, mutta puhuttelu on käytäntönä tuore. Uudessa tilanteessa poliisit turvautuvatkin tuttuun kuulustelemiseen, joka on olennainen osa poliisityötä ja rikostutkintaa (Karstinen 1998, 7).

Tuula Kekki (2004) on tarkastellut Tampereen Huumepilotti -hankkeen projektiraportissa viranomaishaastatteluissa esiin tulleita näkökulmia⁴ puhutteluista. Syyttäjät ja sosiaalityöntekijät suhtautuivat puhutteluun myönteisesti, mutta poliisien näkemys oli kriittinen. Heidän mukaansa syyttämättäjättämispäätös on käytännössä jo valmiina odottamassa, eikä heillä ole siten mahdollisuutta vaikuttaa tilaisuuden lopputulokseen. Lisäksi poliisien mukaan ensikertalaiset eivät jää kiinni laittomuuksista, joten puhuttellut eivät ole todellisia ensikertalaisia. Puhuttelulla on myöhäistä saada näitä henkilöitä takaisin kaidalle tielle. (Mt., 42–44.) Kekin haastattelemissa Tampereen poliiseja puhuttelut siis turhauttivat. Tässä aineistossa esiin tullut poliisien taipumus kuulustelemiseen voisi ehkä selittyä epäuskolla puhuttelujen toimivuudesta. Näkökulma voisi olla myös toinen: poliisi toteuttaa moniammatillista yhteistyötä, johon on kannustettu. Tiedustelemalla mahdollisista tuoreista kytköksistä rikolliseen toimintaan poliisi tuo puhutteluun lisää tietoa nuoren elämäntilanteesta.

Puhuttelussa viranomaiset ja vanhemmat rakentavat nuoresta kuvaa pahoista tavoista eheytyneenä ja teon vääryyden ymmärtäneenä. Kontrollipuheessa nuoren subjektiasema on olla *oikeuskontrollin kohteena*. Nuori ottaa osaa tämän position luomiseen myötäilemällä esitettyihin kysymyksiin, jotka ovat ikään kuin retorisia. Nuoren oletetaan ymmärtävän, minkälaisia vastauksia häneltä odotetaan. Tavoite on, että nuori on ymmärtänyt ”mistä on kysymys” ja ”ottaneensa opiksi” tapahtuneesta. Suhtautumisen huumeisiin pitää olla muuttunut ja kielteinen; nuori on ymmärtänyt huumeiden käytön laittomuuden, eikä enää aio käyttää niitä. Osalla nuorista tätä sanomaa tukemassa olivat negatiiviset huumeeseenäytteenä (ks. luku 4.1). Puheella tähdätään syyttämättäjättämispäätökseen ja suulliseen huomautukseen.

5.4 Tukipuhe: nuoren elämäntilanne ja tulevaisuus

Tukipuhe käsittelee nuoren elämäntilannetta ja integrointia yhteiskuntaan. Perusta diskurssille on puhutteluohjeessa, jonka mukaan puhuttelussa tulee selvittää ”nuoren elämäntilannetta muutoinkin”. Nuorelta kysytään esimerkiksi harrastuksista ja kavereista:

Syyttäjä: Onko sulla harrastuksia?

Nuori: Ei.

Syyttäjä: Mutta sulla on tietsikka kotona, jolla pelaat.

Nuori: Joo.

Syyttäjä: Onko sulla kavereita uudessa koulussa?

Nuori: Joo, on tullut uusia kavereita. (3)

Syyttäjä: Onkos tuota, onks vielä niissä piireissä missä liikut, niin onks siellä edelleen käyttöä, että onks se niinku...

Nuori: No, mä oon jättänyt ne pari tyyppiä vähän niinku pois, että koulusta oon vähentänyt niitä. Niin siinähan oli mukana toisii tyttöjä, mun kavereita. Mut ei nekään oo sen jälkeen käyttänyt. Se oli vaan semmonen kertakokeilu. (9)

Tausta-ajatuksena on, että pitää olla mielekkäitä harrastuksia ja kavereita, jotka eivät käytä huumeita. Lisäksi esillä ovat muun muassa nuoren koulunkäynti ja tulevaisuuden suunnitelmat:

Syyttäjä: Aivan. Ja tota, osaatsä sanoa sun tulevaisuudensuunnitelmista jotakin?

Nuori: No mä oon vähän miettinyt että jos mä nyt pääsen tuolt [*ammattikoulusta, S.R.*] kolmes vuodes pois, niin sitten inttiin tai korkeeseen...

Syyttäjä: Joo.

Nuori: ...ammattikorkeeseen.

Syyttäjä: Just. Ja mitä sä erityisesti olit sitte ajatellut sinne ammattikorkeeseen mennä.

Nuori: No, mä en oo vielä ees miettinyt sitä, ku en mä oo nähny niitä hakupapereita ees, silleen mä oon vaan vähän mielessäni aatellut. (4)

Syyttäjä: Sä olet ajatellut hakea armeijaan koulun jälkeen?

Nuori: Joo. (2)

Myös perheen sisäisistä suhteista tiedusteltiin paitsi nuorelta myös vanhemmilta:

Syyttäjä: Onks tästä päästy kuitenkin nyt kuitenkin sitten yli kotona? Et...

⁴ Aineistona on 12 poliisin, viiden sosiaalitoimen edustajan ja yhden syyttäjän haastattelut (Kekki 2004, 9).

Isä: On joo.

Syyttäjä: ... se ei rasita siinä mielessä, et sitä ruvetaan niinku luottaa et se jäi siihen sitten.

Isä: Joo.

Syyttäjä: Miltäs susta ittestäs tuntuu?

Nuori: En tiä. On päästy yli. (5)

Kun kasvatuspuheessa nuorta ohjataan sisäiseen eli psyykkiseen elämänhallintaan, on tukipuheessa kysymys ulkoisesta eli sosiaalisesta elämänhallinnasta (ks. esim. Näre 1997, 1). Koska nuori on ottanut askeleen ”vaaralliselle ja rikolliselle tielle”, hyvien perhesuhteiden, harrastusten ja kavereiden ajatellaan vähentävän nuoren riskiä jatkaa huumeiden käyttöä. Samoin kiinnostus koulunkäyntiin ja tulevaisuuteen ehkäisisivät riskiä. Näiden tekijöiden painottaminen perustunee tutkimustuloksiin, joihin viitataan muun muassa Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietinnössä (2000). Interpersoonallisiksi riskitekijöiksi luokitellaan huonot perhesuhteet ja perheen ja ystävien myönteinen suhde päihteiden käyttöön. Intrapersoonallisia riskitekijöitä ovat muun muassa huono koulumenestys ja kielteinen suhtautuminen kouluun. (Nuorten huumeiden...) Myös rikolliselle käyttäytymiselle on löydetty samoja riskitekijöitä (esim. Muncie 1999, 24–25). Kyse on kuitenkin tilastollisesti analysoiduista tekijöistä, jotka eivät toimi kausaalisuhteiden tavoin.

Nuorten huumeiden käyttöä on selitetty myös syrjäytymis- ja nuorisokulttuurimalleilla. *Syrjäytymismallissa* huumeiden käyttäjän ura alkaa pikurötöstelyllä ja alkoholin nauttimisella. Rikollisuuden lisääntyessä huumeet astuvat kuvaan, kun nuoret joutuvat tekemisiin huumeiden välittäjien kanssa. Samalla vaikeudet lisääntyvät ja aikuisikään saavuttaessa heillä voi olla jo useita ongelmia, kuten sairauksia, asunnottomuutta ja psyykkisiä ongelmia, ja rikollisuudesta ja huumeiden käytöstä on tullut jo elämäntapa. Näillä nuorilla on usein taustalla huonot perheolot. *Nuorisokulttuurisessa mallissa* huumeiden käytön aloittamisen taustalla on käytön korkea status nuorisopiireissä. Huumeiden trendikkyyttä lisäävät myönteiset viittaukset huumeiden käyttöön populaarikulttuurissa, esimerkiksi elokuvissa. Tämän mallin mukaan nuorilla on erilaisia perhetaustoja, eivätkä kaikki tule riippuvaisiksi huumeista. (Svensson ym. 1998, 46–52.)

Pyrkimyksessä tukea nuorta elämänhallinnassa rakennetaan samalla merkityksiä kunnollisesta kansalaisesta ja asioista, jotka tämän elämään liittyvät. Tukipuhe pohjaa perinteisille, syrjäytymismallissa esitetyille riskitekijöille. On varsin uusi ilmiö käsitteellistä nuorten huumeiden käyttöä muusta kuin huono-osaisuuden näkökulmasta, eikä uudesta ajattelusta ole esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön kentällä selvitty hämmentymättä (Sulkunen ym. 2003, 115). Kuten on jo aikaisemmin esitetty, ainakaan syyttä-

jillä ei ole koulutuksensa puolesta tietoa nuorisokulttuurisista prosesseista. Siksi ei kai ole yllätys, että puhutteluissa ilmenevä käsitys nuorten päihdekulttuureista on yksiulotteinen.

Tukipuheessa huumeet näyttäytyvät tienä syrjäytymiskehitykselle. Ne ovat siten *uhka kunnan kansalaisuudelle*, mikä on tukipuheen *ymmärrys huumeiden käytöstä*. Huumeet uhkaavat sellaista kansalaisuutta, jossa ei tarvita yhteiskunnan tukiverkkoja elämässä selviämiseen. Käytännön elämän tasolla⁵ kansalaisuutta voidaan tarkastella yksilön suhteena yhteiskuntaan ja asemaan siinä: yksilö liittyy yhteiskuntaan esimerkiksi⁶ työn, koulutuksen, perheen ja vapaa-ajan kautta. Kaikille eri kansalaisuuksien määreille on kuitenkin yhteistä niiden normatiivisuus: kunnan kansalaisen asemaan liittyvät tietynlaiset määreet, joita kaikki eivät saavuta. (Harinen 2000, 42.) Nuoret ovat parhaillaan sosiaalistumassa yhteiskunnan jäseniksi ja rakentajiksi, ja siksi juuri heidän kohdallaan kansalaisuuden etiikan painottaminen on tärkeää. Nuorten puolittainen kiinnittyminen yhteiskuntaan tulkitaan viranomaisvinkkelistä uhkaavana ja toimenpiteitä vaativana. (Pohjola 2001, 189.) Nimenomaan koulutus ja ammatti ovat nyky-yhteiskunnassa keinoja, joilla aikuisen status saavutetaan (Komonen 2001, 77–78).

Kun valistuspuheessa nuorta varoitetaan luisumisesta narkomaniaan ja rikolliseen elämäntapaan, kannustetaan tukipuheessa nuoren kehitystä laajemmin kunnolliseksi kansalaiseksi. Tässä hallintakeinona on *normaalin elämän piirteiden määrittely*, joita ei – samalla tavoin kuin valistuspuheessa – perustella ammatillisilla kokemuksilla. Sen sijaan ne esitellään yhteisesti jaettuina arvoina siitä, minkälaiset asiat ovat tärkeitä elämässä. Paino on sellaisilla asioilla, kuten terveys, perhe, ystävät ja työ. Tukipuheesta puuttuu dialogi: nuorelta ei kysytä hänen käsityksiään hyvästä tulevaisuudesta, ja hänen tehtäväkseen jää vastailla kysymyksiin. Epäselväksi jää, mitkä asiat ovat nuorelle itselleen tärkeitä ja miten huumeiden käyttö on ristiriidassa niiden kanssa.

Perheen, ystävien ja harrastusten lisäksi pidetään hyvänä, että nuorella on koulutuksellisia tavoitteita ja tulevaisuudensuunnitelmia. Myös työssäkäynti tulee mukaan kuvaan tiedustellessa esimerkiksi haaveammatista.

Syyttäjä: Haaveena sulla on fysioterapeutin koulutus. Onko se suunnitelma edelleen?

Nuori: Joo, kyllä mä oon sitä miettinyt, mutta en mä tiedä, silleen, käyn ensin tämän koulun loppuun, et kattoo sitten viel. (10)

⁵ Vrt. kansalaisuuden käsite suhteessa valtioon.

⁶ Kansalaisuutta voidaan tarkastella myös identiteetin ja isänmaallisuuden näkökulmista (Harinen 2000, 42).

Puhutteluissa nuorelle rakennetaan kaksi mahdollista tulevaisuuden positiota. Nuori voi joko erehtyä uudelleen lain toiselle puolelle ja päätyä narkomaaniksi (luku 5.1) ja rikolliseksi (luku 5.3) tai tarttua annettuun mahdollisuuteen, ja kasvaa ja kehittyä annetun mallin mukaan kunnon kansalaiseksi. Nuori on siis *epätäydellinen kansalainen* ei vain ikänsä puolesta, vaan myös rikottuaan yhteiskunnan oikeusnormeja.

Päivi Harisen (2000, 27) kuvauksen mukaan kansalaisuus on ”monimutkainen yhdistelmä alamaisuutta ja autonomiaa, ja tässä yhdistelmässä keskeistä on vapaudesta ja turvallisuudesta käytävä vaihtokauppa”. Vapauden keskeinen osa on itsemääräämisoikeus, eli oikeus päättää omista asioista, ja sen asettamia vaatimuksia yksilölle ovat muun muassa itsenäisyys, itsekontrolli ja kompetenssi. (Mt., 26–46.) Nuori ei täytä näitä kriteerejä, koska ei ole ikävaiheensa takia vielä itsenäinen tai pätevä. Lisäksi varsinkin lain rikkominen osoittaa nuoren kykenemättömäksi itsekontrolliin, joten nuori ole vielä täysivaltainen kansalainen.

5.5 Nuorten vastapuhe

Ihmiset eivät tietenkään automaattisesti omaksu heille osoitettuja identiteettejä, subjektiasemia, vaan pyrkivät myös vastustamaan ja muotoilemaan niitä uudelleen. Nuorelle aktiivinen vastustus ei kuitenkaan puhutellun kaltaisessa epätasa-arvoisessa tilaisuudessa ole helppoa. Nuoret puhuvat puhutteluissa vähän, ja siksi on mahdotonta analysoida systemaattisesti nuoren osallistumista hallintapuheen määrittelyyn. Seuraavassa nuorten puhetta tulkitaan *vastapuheen* (*talking back*) näkökulmasta.

Kiinnostavana havaintona voi pitää sitä, että nuoren puhe – sekä puhutteluissa että haastatteluissa – haastoi nimenomaan viranomaisten valistuspuhetta. Juuri valistuspuheen ymmärrys (riskikäyttäytyminen), hallintakeinot (moraalitarinat ja porttiteoria) ja subjektiasema (huumeiden käyttäjä) olivat ne hallinnan piirteet, jotka kirvoittivat nuorilta kommentointia. Tämä voi johtua siitä, että nuorilla on eniten kykyä ja tietoa haastaa valistuspuhetta. Esimerkiksi moraaliset kysymykset, oikeusjärjestelmän toiminta ja käsitys ”hyvästä elämästä” voivat olla nuorelle hankalia asioita käsitellä.

Vastapuheella tarkoitetaan valmiiden kulttuuristen kategorioiden kyseenalaistamista ja kommentointia, sillä ihmiset eivät aina hyväksy näitä kategorioita oman identiteettinsä osaksi. Erityisen vaikeaa on puhua omaan identiteettiin kohdistuvia kielteisiä määrittelyjä vastaan, sillä tällöin ihminen joutuu rakentamaan minäänsä suhteessa oletettuun toiseen kategoriaan. Kategoriat ovat usein stereotyyppisiä vastakohtapareja: esimerkiksi nainen suhteessa mieheen ja ulkomaalaiset suomalaisiin. (Juhila 2004, 25.) Nuo-

ret⁷ puhuvat itsestään kannabiksen käyttäjinä tai huumeiden kokeilijoina suhteessa ongelmalliseen ja riippuvaiseen huumeiden käyttöön:⁸

SR: No, milloin se käyttö on sit niinku teidän mielestä ongelmallista, et milloin niinku on tavallaan narkomaani, tai jollakin tapaa...

Nuori(A): Jos sä käytät suurinpiirtein jotain...

Nuori(B): Amfetamiinia.

Nuori(A): Niin, ja kaikkee tommosii kovempia huumeita suurinpiirtein päivittäin, silleen niin, se on jo aika narkomaanihenkinen meininki.

Nuori(C): Et emmä ainakin siis sitä, et emmä halua esim. koukkuun jäädä, et mä vaan haluan vähän vaan pitää joskus hauskaa, siis silleen, niinku, niin tota, just niinku sillai ajatteli sitä, että se ois kuitenkin siis silleen turvallisoin vaihtoehto siis silleen, että jos nyt haluaa jotain sellaista kokeilla, ni et emmä uskalla edes muuta. Kuullu muista jutuista kaikkee semmost, et sit voida koukkuun ja luenutkin nyt niinku jälkeinpäin, silleen...

Kirsi Juhila (2004) erittelee kaksi erilaista vastapuheen strategiaa, joilla ihmiset vastustavat leimaavia identiteettejä. Nämä strategiat ovat erojen politiikka ja tavallisuusretoriikka. *Erojen politiikassa* etsitään uusia identiteettejä suhteessa etuoikeutettuihin määrittäisiin. Tämän kamppailun myötä syntyvät minän esittämisen tavat ovat omilla ehdoilla syntyneitä ja siksi rinnakkaisessa – ei alisteisessa – suhteessa vallitseviin kategorioihin. Tulkitsen nuorten tekemää eroa riippuvaisiin käyttäjiin eron politiikkana: nuori ei ole ongelmakäyttäjä. *Tavallisuusretoriikassa* ihminen puolustaa tai korostaa omaa tavallisuuttaan, koska muut näkevät hänet erilaisena. Tästä syntyy jännite; esimerkiksi haastatteluissa asuntoloiden asukkaat haluavat kertoa, että heillä ei ole alkoholiongelmaa. (Juhila 2004, 20–29.)

Nuori käyttää perusteluissaan tavallisuusretoriikkaa: nuori ei ole huumekekeiluissaan poikkeuksellinen, vaan toiminut kuin monet muut kaverinsa. Toisaalta kyse on myös neutralisaatiotekniikan mukaisesta vastuun kieltämisestä; nuoret puolustavat rikoskäyttäytymistään sillä perusteella, että kaveritkin tekevät samoin (Sykes & Matza 1957, 667). Huumeiden kokeilu ei nuoren elämänpiirissä näyttäydy epätavallisena:

Syyttäjä: Just. Mutta jos Janne ihan itse sitten kerrot, että kun tän pöytäkirjan mukaan siis sinun hallusta takavarikoitiin noin gramma hasista, jos vähän itse kerrot sitten tästä tilanteesta että miten näin on päässyt

⁷ Kaikki tässä alaluvussa analysoitu vastapuhe on nuorilta, jotka ovat käyttäneet vain kannabishuumeita.

⁸ Vastapuheen analyysissä on aineistona puhuttelujen lisäksi kaksi haastattelua, joihin osallistui kolme nuorta (A, B ja C). Nuorten haastatteleminen oli haastavaa; välillä piti esittää pitkälle vietyjä kysymyksiä vastausten saamiseksi.

käymään ja mikä suhtautuminen on ollut aikaisemmin huumausaineisiin ja mikä se on nyt.

Nuori: No en mä tiä. Näin pääsi käymään, mun kaveripiirissä vähän ennen tuota tapahtumaa ni sitä rupes löytyyn ja kaikki kaverit kokeili, niin miksen minäkin.

Syyttäjä: Joo. (4)

Syyttäjä: Voitko kertoa, mistä käyttö lähti liikkeelle?

Nuori: Kyllä se oli kokeilun halu ja kaverien vaikutus. Ysillä tiesin, että pari kaveria käyttää. (1)

Myös viranomaispuheessa nuoren toiminnan tavallisuus huumeiden kokeilussa tunnustetaan (ks. luku 5.1). Nuoren puheessa painottuu lisäksi huumeiden käytön arkipäiväisyys, kun taas viranomaiset tarkentavat, että kokeilussa on otettu ”vaarallinen askel” kohti negatiivisten seurausten kierrettä. Nuoret erittelevät huumeita niiden vaikutusten, käyttötapojen ja -kulttuurien mukaan:

Nuori: Niin, kun puhutaan siitä porttiteoriasta, niin minun mielestä on se vähän ihmisestäkin kiinni. (1)

Nuori: Niin, ekstaasi ja tuollaisethan liittyy discoihin, mutta en ole mikään discomies. Eikä Honkamäessä [*paikkakunta* –SR] ekstaasia... (1)

SR: Voisittekste kuvitella, että te käyttäsitte jotain muuta kuin kannabista?

Nuori(B): Ei.

Nuori(A): Joillain on periaatteita.

SR: Ei mitään essoo?

Nuori(B): Ei, ei, ei.

Nuoret tekevät siis eroa kannabiksen (miedot) ja muiden huumeiden (vahvat) välille. Seuraavassa sitaatissa syyttäjä tiedustelee nuorelta ystäväpiirin vaihtumisesta. Syyttäjä yrittää kautta rantain varmistaa, että ”huonot” kaverit ovat vaihtuneet parempiin, eli sellaisiin, jotka eivät käytä huumeita:

Syyttäjä: Just joo. Onks sulla edelleen sama kaveripiiri kun sulla oli silloin aikaisemmin, vai onks sille tapahtunut jotakin.

Nuori: No siit on hävinnyt muutamia ja muutamia on tullut lisää ja...

Syyttäjä: Joo. No ne jotka on tullut lisää, niin onks ne jotain sellasii henkilöitä, joiden tiedät että olis sitten tekemisessä hasiksen tai huumeiden kanssa.

Nuori: Ei, ei oo.

Syyttäjä: Just. No onks ne kaverit, jotka on hävinny, niin onko semmosii sitte, kenen kanssa sulla oli jotain huumetekemisii.

Nuori: No melkeinhan voisi sanoa, että mulla on ollu koko sen kaveripiirin kaa, koska vois sanoa et varmaan kaikki on kokeillu.

Syyttäjä: Just.

Nuori: Niin, sit emmä voi sulkee sen takii, et kaverit on kokeillu, niit kavereitakaan ulos.

Syyttäjä: Niin justiinsa, mut että onks tilanne semmonen, että sä niinku, nykyisten kavereiden takia ettet sä niiden takia joutuis edelleen käyttää huumeita, ettei oo mitään semmosta painostusta, pakotusta.

Nuori: Ei oo ikinä mitään pai... Kaikki on omasta päästä kii, ottaa vai ei ota.

Syyttäjä: Just, aivan, joo. (4)

Viranomaispuhe törmää nuoren todellisuuteen havainnollisesti kohdassa, jossa nuori ensiksi toteaa todennäköisesti kaikkien kavereidensa kokeilleen huumeita, ja sitten toteaa: ”Niin, sit emmä voi sulkee sen takii, et kaverit on kokeillu, niit kavereitakaan ulos.” Syyttäjän näkökulmasta nuori on ajautunut huonoon, huumeita käyttävään seuraan ja kaveripiirin vaihtaminen auttaisi nuorta pysymään erossa huumeista. Nuoren todellisuutta puolestaan voi olla se, että kaikki ystävät ovat kokeilleet ja vaatimus kaikkien hylkäämisestä näyttäytyy kohtuuttomana.

Edellisissä alaluvuissa tarkastelluissa puhetavoissa huumeiden käyttö näyttäytyi monella tapaa epärationaalisena, sillä käytöllä on terveydellisiä, sosiaalisia ja kontrollista⁹ johtuvia haittoja. Nuorille kannabiksen käyttö voi kuitenkin olla rationaalista toimintaa, mikä ilmenee seuraavasta haastattelunäytteestä:

SR: Aivan, mitä sä luulet niinku, et miks toi huumeiden käyttö on laitonta Suomessa?

Nuori(C): No, siis huumeiden käyttö yleensä niinku varmaan on laitonta, koska ne aiheuttaa kaikkee siis niinku mielenvikaisuutta ja tällai, mut se et emmä tiä niinku pitäskö kannabiksen olla siis sillai laillista, kun se on kuitenkin niinku semmosta, et jos sitä polttaa, niin kukaan ei varmaan halua tapella kenenkään kanssa, eikä oo semmosta niinku esimerkiksi ku viinaa juo, niin mun mielestä sekin on pahempi siis oikeesti niinku siis silleen, [– – –] mun mielestä ja silloin ihmiset tappelee ja hakkaa toisiaan ja kaikkee. Ku jos ihmiset ottas sen sijasta pilvee, ni kaikki ois vaan ihan jee, kaikki on kivaa...

SR: Niin.

Nuori(C): Mut emmää sitte muita huumeita sit niistä, että ei mun mielestä ne saisi olla, kun niihin kuitenkin voi jäädä koukuun tai jääkin varmaan tosi moneen ja sitte tota noin, et sit ne on kuitenkin semmosia kovempia, et sit ne maksaakin enemmän ja et tota noin, rikollisuutta käyttää sen hyväksi et saat niitä, et kuitenkin kannabis jos sä ostat sitä, niin se on suurinpiirtein sama et kuin sä ostasit jonkun leijonapullon, maksaa

⁹ Kontaktit poliisiin (kuulustelut ja pakkokeinot) ja oikeusviranomaisten (oikeuden istunnot ja rangaistukset) kanssa.

about saman verran. Niinku, saman verran kuin sä joisit viinaa, niin me-
nee rahaa. Et niinku ei tulis...

(hieman myöhemmin)

SR: Niin, mutta sä et oo ihan varma, että ootsä sitä mieltä, että pitäiskö
kannabis olla laillista vai?

Nuori(C): Niin, et emmä sitä niinku siis paljon puolusta, että totta kai mä
lähen heti hamppumarssiin, emmä sillai oo mikään semmonen, mut et
siis niinku ei mua se siis silleen haittaa, että jos se tulis lailliseksi. Kyl se
mun mielestä on parempi ku viina.

Nuori rinnasti kannabiksen alkoholiin ja piti sitä parempana päihteenä, koska alkoholia nauttineet ihmiset ovat aggressiivisia. Hän ajattelee myös taloudellisesti: cannabis ei ole kalliimpaa kuin viina. Kovat huumeet ovat kuitenkin riippuvuutta aiheuttavia, kalliita ja niiden hankkiminen tukee rikollisuutta. Toinen haastatteluesimerkki antaa kuvan siitä, miten nuoret argumentoivat kannabiksen käyttöä arkipäiväisenä:

Nuori(A): Jos sä käyt duunissa, sä tuut himaan, vaik siel muija- tai jätkä-
frendis kaa vähän polttelet [*kannabista -SR*], katotte telkkarii, niin mitä
se haittaa. Sit sä meet illalla nukkumaan, sit sä peset hampaat aamulla
taas, vedät aamupalan, lähet duuniin. Hoidat kaikki asiat ihan normaalis-
ti.

Näiden esimerkkien perusteella voi joka tapauksessa arvioida sitä, miten viranomaisten ymmärrys kannabiksen käytöstä eroaa nuorten käsityksistä. Toisin kuin viranomaiset, nuoret tekevät eron kannabiksen ja muiden huumeiden välille. Heidän mukaansa kannabista voi käyttää syrjäytymättä yhteiskunnasta. Myös tutkimuksen mukaan pääkaupunkiseutulaiset 14–25-vuotiaat suhtautuvat kannabikseen arkisesti; osa nuorista käyttää sitä alkoholin ohella juhlimistilanteissa (Seppälä 2004, 31). Viranomaiset korostavat vaaroja, eivätkä puhu hyödyistä, kun taas nuoret korostavat hyötyjä ja vähättelevät haittoja. Nämä käsitykset huumeista ja niiden käytöstä eivät tunnu kohtaavan toisiaan puhuttelun kentällä laisinkaan.

Nuorten käsitykset puhuttelun vaikutuksesta. Vastapuheesta huolimatta haastatellut nuoret (A, B ja C) olivat tyytyväisiä puhutteluun, koska se päättyi syyttämättä jättämiseen. Nuoret pitivät koko prosessia erittäin stressaavana ja aikoivat pitäytyä laillisissa päihteissä, jotta eivät joutuisi kokemaan samaa uudelleen. Heidän kohdallaan varoittaminen toimii, mutta käsityksiä kannabiksesta puhuttelu ei muuttanut.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tässä tutkimustiedonannossa kuvannut nuorten huumeiden käyttäjien puhuttelua, joka on huumausaineen käyttörikoksesta ensi kertaa kiinni jääneelle nuorelle järjestettävä keskustelutilaisuus. Kyseessä on uusi rikosseuraamuksellinen käytäntö, jonka tavoitteena on saada nuori lopettamaan huumeiden käyttö. Koska puhuttelua on järjestetty vasta muutamia vuosia, on kyseessä vielä vakiintuneita muotojaan hakeva käytäntö, mikä heijastuu myös tutkimuksen aineistoon ja analyysiin.

Tässä tutkimuksessa on käytetty aineistona 12 puhuttelun havainnointia, joka toteutettiin ajanjaksolla lokakuu 2003 – huhtikuu 2004. Tämän lisäksi on haastateltu 3 nuorta ja 3 syyttäjää. Tässä johtopäätösluvussa kertaan tutkimuksen päätulokset ja esitän muutamia toimenpide-ehdotuksia.

1. Syyttäjät järjestävät alaikäisille puhuttelutilaisuuksia. Syyttäjät ovat huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen ryhtyneet järjestämään alaikäisille puhuttelutilaisuuksia (ks. tarkemmin Kainulainen 2006). Tämän tutkimusaineiston perusteella puhuttelujen kulusta on mahdollista hahmotella kaava. Aluksi syyttäjä toteaa, keitä on paikalla. Sitten syyttäjä käy läpi tapahtumat esitutinnan perusteella. Tämän jälkeen käydään läpi nuoren, vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkökulmat. Nuorelta tiedustellaan käyttöönsä johtaneita syitä, elämäntilannetta, koulunkäyntiä, harrastuksia ja tulevaisuuden suunnitelmia. Lopuksi syyttäjä vielä muistuttaa puhuttelun poikkeuksellisuudesta, seuraavalla kerralla juttu selvitettäisiin käräjäoikeudessa. Kaikki havainnoidut puhuttelut päättyivät syyttämättä jättämiseen.

Päätöksen ilmoittamisen jälkeen saattoi esiintyä vapaampaa keskustelua. Kaavasta oli poikkeuksia viranomaisyhteistyöstä ja persoonista riippuen.

2. Puhuttelupuhe on jaettavissa valistavaan, kasvattavaan, kontrolloivaan ja tukevaan puheeseen. Puhuttelupuheesta on analysoitu neljä diskurssia, joita kaikkia käytettiin kussakin aineiston puhuttelussa.

Eri diskurssien näkökulmista ymmärrys huumeiden käytön ongelmallisuudesta näyttäytyy eri tavoin. Valistuspuheessa huumeiden käytön riskejä ovat siitä aiheutuvat sosiaaliset ja terveydelliset haitat, esimerkiksi riippuvuus, vaikutukset keskittymiskykyyn ja koulunkäyntiin. Kasvatuspuheessa huumeiden käyttö on moraalisesti väärin, sillä se tukee huumausainerikollisuutta ja aiheuttaa haittoja itselle ja lähipiirille. Kontrollipuheessa huumeiden käyttö näyttäytyy yksiselitteisesti lainvastaisena. Tukipuheessa huumeiden käyttö on uhka kansalaisuudelle, eli yhteiskuntaan kiinnittymiselle työn, koulutuksen ja perheen kautta.

Kohteen luokittelulla tehdään eroa normaalin ja epänormaalin käyttäytymisen välille. Sen sijaan että huumeiden käyttö olisi rationaalista, laillista tai terveellistä, se on epärationaalista, laitonta ja vaaraksi terveydelle.

Taulukko 5 Diskurssien tietokäsitykset, tekniikat ja subjektiaseamat

	valistuspuhe	kasvatuspuhe	kontrollipuhe	tukipuhe
tietokäsitys eli ymmärrys huumeiden käytöstä	käytön terveydelliset ja sosiaaliset haitat	käytön moraalinen vääräys	käytön lainvastaisuus	käytön uhka kansalaisuudelle
tekniikka eli hallintakeino	dramaattiset tarinat, porttiteoria	häpeän tuottaminen	juridis-tekniinen kielenkäyttö, vuorovaikutuksen dominointi	normaalin elämän kriteerien määrittäminen
subjektiasema	huumeiden käyttäjä	normien rikkoja	oikeuskontrollin kohde	epätäydellinen kansalainen

Hallinta koostuu lisäksi tekniikoista, joilla nuoren käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan. Huumeiden käytön haitoista selitetään valistuspuheessa porttiteorian avulla ja dramaattisin esimerkkitarinoin, joissa huumeiden käytön myötä joudutaan syrjäytymiskiarteeseen elämän muillakin osaluilla. Kasvatuspuheessa puolestaan nuori halutaan saada ymmärtämään käytön moraalinen vääräys tuottamalla häpeää esimerkiksi vetoamalla vanhemmille aiheutuneisiin murheisiin. Lainvastaisuus selvitetään kontrollipuheessa paitsi juridisin käsittein myös dominoivalla kielenkäytöllä. Juridinen jargon ei välttämättä avaudu nuorille. Dominoivuudella tarkoitetaan sitä, että nuorelta kysytään esimerkiksi sarja nopeita kysymyksiä ikään kuin ”kuulustellen”. Tukipuheessa nuorelle määritetään valmiiksi eirikollisen ja huumeista vapaan tavoiteltavan elämän piirteitä, joita esimerkiksi ovat hyvät ystävät, perhesuhteet ja koulutus.

Viranomaisten nuorille rakentamat subjektiaseamat ilmentävät sitä, millainen identiteetti on muutoksen kohteena. Asemien ominaisuudet liittyvät nuoreen riskialttiina huumeiden käyttäjänä ja vastuuttomana lain rikkojana, joka on nyt rangaistusjärjestelmän toimien kohteena ja vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta ja kansalaisuudesta. Subjektiasemissa painotetaan myös myönteisiä ominaisuuksia. Nuorella on ikänsä puolesta vielä mahdollisuus hyvään tulevaisuuteen. Puheessa painotetaan lisäksi asioita, jotka ovat jo nuoren elämässä hyvin. Näitä saattavat olla nuoresta riippuen esimerkiksi koulunkäynti, perhe tai harrastukset.

3. Puhuttelut pyrkivät valtaistaistamaan ja vastuullistamaan. Puhutteluissa nuorta *valtaistetaan*, eli nuorelle tarjotaan tietoa, jotta tällä olisi mahdollisuuksia ja kykyä auttaa itse itseään. Tarjoamalla tietoa tähdätään siihen, että nuori oppisi tekemään rationaalisia ja oikeita valintoja välttääkseen

elämäntyyliin liittyviä riskejä. Nuorelle tarjotaan tietoa siitä, minkälaiseksi elämä huumeiden käytön ja rikosten teon jatkuessa muuttuu. Nuoren annetaan ymmärtää, että nykyisellä kehityksellä nuori riskeeraa elämänsä, mutta samanaikaisesti painotetaan tulevaisuuden mahdollisuuksista. Logiikka perustuu uskoon, että nuorella on kyky tehdä ”oikeita ratkaisuja” elämänsä suhteen.

Puhutteluissa painotetaan nuoren omaa vastuuta huumeiden käytöstä ja lain rikkomisesta, eli nuorta *vastuullistetaan*. Nuoren pitäisi alkaa auttaa itse itseään, opetella elämänhallintaa ja kasvaa kunnolliseksi kansalaiseksi. Puhutteluissa rikoksenteijä ei näyttäydy enää vain juridisena tai biologis-psykologisena yksilönä, vaan enenevissä määrin subjektina, joka on epäonnistunut itsesääteilyssään ja velvollisuuksissaan moraaliyhteisön jäsenenä (Rose 2000, 337). Puhuteltavat nuoret kuuluvat *korkean riskin ryhmään*; siihen ryhmään nuoria, jotka ovat vaarassa joutua huume- ja rikoskierteseen ja syrjäytyä.

4. *Myös nuoren vanhempia vastuullistetaan.* Puhutteluissa nuoria vastuullistetaan myös painottamalla sosiaalisten siteiden tärkeyttä. ”Hyvien” ystävien ja luottamuksellisten perhesuhteiden myötä nuori pystyy vastustamaan rikollisia houkutuksia.

Puhutteluissa nuoren elämäntilannetta ja vointia tiedustellaan myös vanhemmilta. Vaikka vanhempia ei varsinaisesti syyllistetä, painotetaan vanhempien vastuuta lapsesta; annetaan esimerkiksi ohjeita, miten huumeiden käytön voi huomata. Lapsen tarve vanhemman tukeen näkyy myös niissä puheenvuoroissa, joissa tiedustellaan nuorelta ja vanhemmilta, onko asiasta keskusteltu kotona ja onko luottamus kiinni jäämisen jälkeen palautunut. Samoin vanhemmat ottavat keskinäisen suhteen puheeksi itse esimerkiksi vakuuttamalla tarkkailleensa, missä kunnossa nuori tulee kotiin. Nuoren tapauksessa vastuuta ei siis siirretä vain nuorelle itselleen vaan *myös vanhemmille*.

Lähikontrollin merkitys nuorten käyttäytymisen muutosta tukevana asiana mainitaan jo puhuttelun tavoitteissa (ks. luku 1.1) ja se esiintyy myös Nuorisorikostoimikunnan (2003) ehdotuksissa. Hallinnan mukaan nuori kuuluu riskiryhmään, koska osa rötöstelevistä nuorista on vaarassa joutua rikosuralle. Koska nuori on riskiyksilö, vastuu riskien vaikutuksista on paitsi nuorella myös vanhemmilla. Uskominen vanhempien osallistumisen tehokkuuteen perustuu ajatukseen ennaltaehkäisystä; tarkoitus on torjua rikollista elementtiä, *Homo Criminalista*, jo ennen kuin se alkaa ilmentää rikollisuutta (ks. Dean 1999, 170–171). Koko perheen on otettava vastuu nuoren toiminnasta. Kyseessä on siis uudenlainen hallinnallinen toiminta, Rosen (1999, 176) sanoin, *hallinta yhteisön kautta*.

5. *Nuoret puhuvat puhutteluissa hyvin vähän, eivätkä ymmärrä prosessia.* Nuoret käyttävät puhutteluissa hyvin vähän puheenvuoroja. Lähinnä nuoret vastailevat lyhyesti syyttäjän kysymyksiin tai myötäilevät viranomaisten kommentteja. Puhuttelut eivät siten näyttäydy keskustelukäytäntöinä vaan nuhtelutilaisuuksina. Tilaisuuden jäykkyyttä lisäsivät varsinkin juridistekninen kielenkäyttö ja vuorovaikutuksen dominointi (ks. luku 5.3). Nuorten hiljaisuus johtune arastelusta. Nuoret jännittävät tilaisuutta, jonne nuoren vanhemmat ja viranomaiset ovat kokoontuneet keskustelemaan nuoren tekemästä rikoksesta.

Haastatelluilla kolmella nuorella menivät sekaisin lastensuojelun, päihdeneuvonnan ja rikosoikeuden toimenpiteet (ks. luku 4.2). Nuori voi esimerkiksi luulla, että hänen on osallistuttava jopa kaksi vuotta kestäväan päihdeneuvontaan¹ huumetesteineen, jotta häntä ei syytettäisi. Käytännössä nuoren näkökulmasta sosiaalihuollon toimenpiteet kiinnittyvät pakolliseksi osaksi seuraamusta. Nuorille olisikin hyvä *aina* puhuttelun aluksi kertoa, mistä puhuttelussa on kysymys.

6. *Huumeiden käytöstä puhutaan yksinkertaistaen.* Etenkin valistuspuheessa huumeiden käytöstä kerrottiin pelotellen, eikä huumausaineiden ominaisuuksista, riskeistä ja vaikutuksista aina puhuttu asiallisesti. Tämä liittyy suomalaisen huume keskustelun nuoruuteen: monet kokevat ”koko totuuden” kertomisen käyttöä lisäävänä huumemyönteisyytenä (vrt. Jallinoja ym. 2003).

Nuoret voivat tuntea lähipiiristään huumeiden viihdekäyttäjää, jolloin puhuttelujen välitön ja kurja ”syrjäytymiskierre” ei kuulosta uskottavalta. Nuoren kanssa jää myös kokonaan keskustelematta, että myös viihdekäyttäminen voi muuntua ongelmalliseksi riippuvuudeksi. Tutkimuksen mukaan huumeiden käyttäjät eivät usko viralliseen informaatioon ja valistukseen näiden ”propagandistisuuden” takia, ja siksi etsivät tietoa vaihtoehtoisista lähteistä, esimerkiksi internetistä, josta löytyy paljon virheellistä tietoa ja vääriä uskomuksia huumausaineiden riskeistä (Salasuo 2004).

Jos viranomaisilla ei ole monipuolista käsitystä nuorten päihteiden käytön dynamiikasta, voi epäillä, ettei keskusteluyhteyttä – ja samalla vaikutusyhteyttä – nuoren kanssa löydy. Puhutteluun osallistuvien viranomaisten olisi hyvä tuntea esimerkiksi nuorten (päihde)kulttuureja. Aiheesta olisi syytä lisätä koulutusta.

Puhuttelu on uusi käytäntö ja sopivien toimintamallien löytäminen vie aikaa. On kuitenkin syytä epäillä, että puhuttelujen pitäminen olisi kaikille

¹ Aineiston nuoret olivat keskimäärin 16-vuotiaita, ja päihdeneuvonta ja huumetestit kestävät siihen asti kun nämä täyttävät 18 vuotta.

pienen harjoittelunkaan jälkeen helppoa tai motivoivaa. Yksi haastatelluista syyttäjistä ei pitänyt puhuttelujen vetämistä mielekkäänä tehtävänä, sillä hän koki, ettei ole koulutettu kohtaamaan nuoria ja puhuttelujen kaltaisten tilaisuuksien vetäminen ei kuulu syyttäjän toimenkuvaan. Nuoren näkökulmasta olisi parempi, jos vain halukkaat syyttäjät pitävät puhutteluja; useilla paikkakunnilla onkin pyritty siihen, että puhutteluista vastaisi aina sama syyttäjä.

7. Moniammatillisuus hakee vielä muotoaan. Suurimman jännitteen puhutteluissa muodostaa rangaistusjärjestelmän ja sosiaalityön yhteensovittaminen. Kyseessä on kaksi eri hallinnonala ja -rationaalisuutta, jotka näkevät perinteisesti nuorten tekemät rikokset eri näkökulmista, mikä näkyy myös viranomaisten työssä. Ensimmäisessä painotetaan samasta teosta samalaista seurausta, jälkimmäisessä lähdetään nuoren tarpeista.

Puhutteluissa pyritään moniammatilliseen yhteistyöhön, mutta aineiston valossa sen onnistuminen ja hyöty jäävät epäselviksi. Viranomaisista äänessä on lähinnä syyttäjä, ja varsinkaan sosiaalityöntekijät eivät juurikaan käytä puheenvuoroja. Yhteistyö sai puhutteluissa erilaisia muotoja; se vaihteli puhuttelun lopputuloksen yhteisestä arvioinnista siihen, että kaikki pysyivät pitkälle omilla tonteillaan.

Toisen tärkeän kysymyksen muodostaa puhuttelun vaikuttavuus, jota on sivuttu nuorten vastapuhetta käsittelevässä luvussa (ks. luku 5.5). Tämän aineiston puitteissa kysymykseen puhuttelun vaikuttavuudesta ei kuitenkaan pystytä vastaamaan. Puhuttelun vaikutusta puhuteltujen huumeiden käyttöön olisikin hyvä selvittää jatkotutkimuksessa.

LÄHTEET

- Aapola, Sinikka (1999): *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik (1983): *Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 194*. Helsinki: WSOY.
- Braithwaite, John (1989): *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christie, Nils & Bruun, Kettil (1986): *Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjolassa*. Espoo: Weilin+Göös.
- Dean, Mitchell (1999): *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. London: Sage Publications.
- Grönfors, Martti & Hirvonen, Ari (1990): *Nuorten oikeuskäsityksiä. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/1990*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen Keskus ry.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2004): *Suomalaisten suhtautuminen huumeisiin ja huumepolitiikkaan. Mielipiteet ja asenteet väestössä. Yhteiskuntapolitiikka 69 (1), 39–53*.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2005): *Märkä pilvi ja vuosi 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (3), 252–265*.
- Harinen, Päivi (2000): *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- HE 213/2000. Hallituksen esitys (HE) Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 § muuttamisesta.
- Jallinoja, Piia, Piispa, Matti & Tigerstedt, Christoffer (2003): *Koko totuus huumekampanjasta. Valtakunnallisen hankkeen arviointi. Terveysten edistämisen keskuksen julkaisuja -sarja 10/2003*. Helsinki: Terveysten edistämisen keskus.
- Juhila, Kirsi (2004): *Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.): Puhua vastaan ja vaieta*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Kainulainen, Heini (2006): *Seuraamuskäytäntö huumausaineen käyttörikoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 219*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Karstinen, Eija (1998): *Kuulustelusta pöytäkirjaksi. Kuulustelijoiden ja rikoksesta epäiltyjen viestintä poliisikuulusteluissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2/1998*. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Kautonen, Tiina (2003): *Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa erityisesti silmällä pitäen hoitoonohjaus- ja puhuttelutapauksia. Julkaisematon oikeustieteen tutkielma. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta*.
- Kekki, Tuula (2004): *Poliisin ja paussin naapurisuhde Sorinkadulla. Poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyö huumeeksymyksissä. Tampereen huumeipilotin 3. raportti*. Tampere: Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi.
- Kivivuori, Janne (1994): *Understand and Punish. The Culture of Juvenile Transgressions in the Context of a Welfare State. National Research Institute of Legal Policy Publication no. 125*. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

- Komonen, Katja (2001): Työn moraalista koulutuksen moraaliin. Teoksessa Tapio Kuure (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuora ja Stakes, 70–85.
- Kuosmanen, Paula (2000): Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita: performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Naistutkimusraportteja 1/2000. Tasa-arvovaltuutetun toimisto. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö
- LaVM 13/2001. Lakivaliokunnan mietintö n:o13 hallituksen esityksestä laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- Linell, Per (1990): The power of dialogue dynamics. Teoksessa Ivana Marková & Klaus Foppa (toim.): The dynamics of dialogue. London: Harvester Wheatsheaf, 147–177.
- Marttunen, Matti & Takala, Jukka-Pekka (2002): Nuorisorangaistus 1997–2001. Uuden rangaistuslain arviointi. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 192. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Marttunen, Matti (2005): Nuorisorikosoikeus ja nuorisoprosessi. Teoksessa Markjukka Litmala & Mirja Lohiniva-Kerkelä (toim): Nuoren oikeudet. Helsinki: Edita, 513–636.
- Muncie, John (1999): Youth and Crime. A Critical Introduction. London: Sage Publications.
- NTK = Nuorisorikostoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2003:2. Helsinki: Oikeusministeriö.
- NTR = Nuorisorikostyöryhmän mietintö. Työryhmämietintö 2004:12. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2000:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Oikeuskasvatustoimikunnan komiteamietintö 1993:26. Helsinki: Opetusministeriö.
- Peräkylä, Anssi (1996): Vuorovaikutus, valta ja instituutiot. Sosiologia 33 (2), 89–102.
- Pohjola, Anneli (2001): Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Minna Suutari (toim.): Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 187–204.
- Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (2003): The Communitarian Preventive Paradox. Preventing substance misuse without the substance. Critical Social Policy 23 (4), 477–497.
- Rantanen, Teemu (2002): Huumeiden käytön porttiteoria. Selitysmalli vai käyttöteoria? Janus 10 (3), 250–265.
- Rikoslain 50 luku (654/2001).
- Rose, Nikolas (1999): Powers of Freedom. Reframing political thought. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas (2000): Government and Control. The British Journal of Criminology 40 (2), 321–339.
- Rönkä, Sanna (2005): Puhuttelu rikoskontrollina. Nuoren huumeiden käyttäjän hallinta ja vastuullistaminen. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.
- Salasuo, Mikko (2000): Miksi nuoret eivät usko valistukseen? Tiimi 5/2000, 9–11.

- Salasuo, Mikko (2004): Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Tutkimuksia 149. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Salasuo, Mikko & Rantala, Kati (2002): Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 38–67.
- Salmi, Venla (2004a): Varhaisnuorten normirikkomukset – ongelma vai osa nuoruutta? Helsinkiläisten 12–13-vuotiaiden kielletyn ja rikollisen toiminnan laajuus, piirteitä ja merkityksiä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Salmi Venla (2004b): Kielletty ja rikollinen nuorten teoissa ja ajatuksissa – Lähtökohtia oikeuskasvatuksen kehittämiseen. Teoksessa Jan Löfström, Jukka Rantala & Jari Salminen (toim.): Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 271–292.
- Seppälä, Pauliina (2004): Havaintoja huumeista. Tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana. Raportteja 275. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Sherman, Lawrence W. (1993): Defiance, Deterrence, and Irrelevance. A Theory of the Criminal Sanction. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 30 (4), 445–473.
- Simola, Hannu (2004): Kohti kolmannen tasavallan koulupolitiikkaa? Uusi hallinnan tapa, koulutus ja syrjäytyminen Suomessa. Teoksessa Jan Löfström, Jukka Rantala & Jari Salminen (toim.): Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 115–138.
- Soikkeli, Markku (2002): Miten puhua huumeista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Stenson, Kevin (1997): Sosiaalityön haastattelu ja hallinnointi, suullisen ja kirjallisen muodon dialektiikka. Teoksessa Sakari Hänninen ja Jouko Karjalainen (toim.): Biovallan kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 168–196.
- Sulkunen, Pekka, Rantala, Kati & Määttä, Mirja (2003): Kantaa ottamattomuuden etiikka ja ehkäisevän päihdetyön ongelma kulutusyhteiskunnassa – esimerkkinä Klaari-projekti. *Janus* 11(2), 100–121.
- Sutherland, Edwin H. & Cressey, Donald J. (1978): *Criminology*. Tenth Edition. Philadelphia: J. B. Lippincott.
- Svensson, Bengt, Svensson, Johanna & Tops, Dolf (1998): Att komma för sent så tidigt som möjligt. Om prevention, umgömskultur och droger. *Nad-publikation 34*. Helsingfors: NAD.
- Sykes, Gresham M. & Matza, David (1957): Techniques of Neutralization. A Theory of Delinquency. *American Sociological Review* 22 (6), 664–670.
- Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepolitiikasta (1999). Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
www.stakes.fi/neuvoa-antavat/laitjalinjat/vn_periaatepaatos.htm.
 Haettu 12.3.2005.
- VKS:2002:3. Valtakunnansyyttäjän ohjeet ja määräykset. Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta. Valtakunnansyyttäjänvirasto, Helsinki.
- Warr, Mark (1996): Organization and Instigation in Delinquent Groups. *Criminology* 34 (1), 11–37.